

Tartu Teoloogia Akadeemia

Anneli Vilbaste

PSALMILAULMINE EESTI EVANGEELSE
LUTERLIKU KIRIKU KOGUDUSTES

Lõputöö

juhendaja mag theol Silja Härm

Tartu, 2013

SUMMARY

Singing psalms in the congregations of estonian evangelical lutheran church

Key words: liturgical chants, psalms, psalmody, antiphons, Old Testament

This paper is a diploma thesis for the Tartu Academy of Theology. The paper is in estonian. It consists of four chapters, and is based on „Grundriss der Liturgie“ by Friedrich Kalb, „Psalmide tõlkimisest eesti keelde“ by Ott Ojaperv and „Psalter (laulud) Vanas testamendis“ by Elmi Johanna Pata. All together, 28 literary works have been used as a basis for this thesis.

The thesis studies psalm singing in the congregations of Estonian Evangelical Lutheran Church. The research part (chapter 4) is based on questionnaires which were sent to church musicians by e-mail.

The paper introduces the historic background of psalm-singing, the estonian translations of psalms, the practical applications of psalms by a specific example and a short view of psalms as poems.

There have been very few studies about psalm-singing practice in lutherian church. The system of services of the hours, in which the psalmody is most commonly used, has not taken foot in lutherian church. In Estonia, psalm-singing is scarce. The research showed however, that psalmody attracts attention. Psalm-singing is appreciated both for it`s historic background of carrying christian traditions and for making the worship and musical life of a congregation more versatile. The responded musicians assessed psalm-singing as being very important, but underused. The main obstacles to psalm-singing were considered to be the lack of singers and source materials. Some repliers also mentioned the opposition of church leaders to catholic traditions. As an alternative to psalm-singing, the musicians mainly proposed Estonian folk songs.

The Estonian Lutheran church is searching for a new identity. The author of this paper consideres reminding the past to be a great way of having a clearer view of the future. Combining psalms with old folk songs could lead to an interesting result and thus help the

search.

Since preparing a psalmody is a very time-consuming work, publishing psalmody collections would make psalm-singing more comfortable and usable to musicians. Psalms should also be more widely used in oicumenic events, because they belong in the common song-fund of christians.

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	5
MÕISTED	7
1. PSALMILAULMINE: MUUSIKA	8
1.1. Muusika Vanas Testamendis ja algkristlaste muusika	8
1. 2. Psalmoodia ja reformatsioonieelne liturgiline laul.....	9
1. 3. Reformatsioonijärgne kirikumuusika.....	10
2. PSALMILAULMINE: TEKST.....	13
2.1. Psalmide liigitamine sisu põhjal.....	13
2. 2. Psalmide tõlkimine.....	15
2. 3. Psalmid kui luule.....	17
3. PSALMILAULMINE: PRAKTIKA	19
3. 1. Laulmise põhjendus ja psalmide numeratsioon	19
3. 2. Psalmoodia teooria	20
3. 3. Näide psalmoodia praktilisest ettevalmistamisest.....	21
4. KÜSITLUS PSALMIDE LAULMISEST EELK KOGUDUSTES.....	24
4. 1. Valimi tutvustus	24
4. 2. Psalmilaulmise kasutamise praktika EELK kogudustes	25
4. 3. Kirikumuusikute arvamused psalmilaulmise kohta	32
KOKKUVÕTE.....	39
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	41
LISA 1 Küsimustik	43
LISA 2 Psalmitoonid.....	45

SISSEJUHATUS

Psalmid kuuluvad kristlaste lauluvarasse juba ristikiriku algusaegadest. Iseäranis tähtsal kohal on psalmide laulmine Benedictuse reegli järgi elavates kloostrites.

Psalmilaulmisest rääkides mõeldakse enamasti just gregooriuse laulu stiilis psalmoodiat.

Psalimide laulmine sarnaneb rahvamuusikale ühe olulise, seda kunstmuusikast eristava, tunnuse tõttu: see on muusika, mis ei eelda kuulajate olemasolu. Psalmitekstidele on kirjutatud ka kunstmuusikat, mida kirikus lauldakse.

Psalmilaulmine on vana ja auväärne traditsioon, psalmide laulmine (mitte lugemine) on paljudele usklikele aegade jooksul olnud iseenesestmõistetav palvetamisviis. Käesolevas töös uurin, kas ja kui palju kasutatakse psalmide laulmist Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) kogudustes, kuidas kirikumuusikud teadvustavad psalmide kasutamise võimalusi, kui hästi tuntakse psalmilaulmise ajaloolist traditsiooni ning millised probleemid takistavad psalmilaulmise kasutamist.

Töö põhieesmärk on analüüsida, kui sageli ja millisel moel kasutatakse EELK kogudustes psalmilaulmist, st kaardistada psalmilaulmise hetkeseis.

Töö ei ole suunatud otseselt muusikutele. Sellest tulenevalt püüdsin vältida liigset ja põhjendamatu muusika-alast süvitsiminekut.

Hüpoteesiks on, et psalmilaulmist kasutatakse vähe, ning selle põhjuseks on asjakohaste teadmiste vähesus.

Töö esimene osa (3 peatükki) sisaldab lühiülevaadet psalmilaulmise muusikalisest traditsioonist ja psalmide tõlkimisest eesti keelde, samuti näidet psalmoodia praktilise kasutamise ettevalmistamisest. Teine osa sisaldab läbiviidud küsitluse kirjeldust ja tulemuste analüüsi.

Töö alguses annan ülevaate olulisemast teemakohasest kirjandusest. Psalmilaulmise

muusikalise poole põhiliseks alusteoseks on Friedrich Kalbi „Grundriss der Liturgik“. Psalmitõlkeid kirjeldavas osas toetun peamiselt Ott Ojaperve teadusmagistritööle „Psalimide tõlkimisest eesti keelde“. Käesolevaga pole tegemist küll psalmide tõlkeprobleeme lahkava tööga, ometi sisaldab Ojaperve töö ka praktikule kasulikku infot, näiteks ida- ja läänekiriku psaltrite ning tunnivalvuste võrdlusi. Psalmide sisu alusel liigitamise ja põgusa ülevaate neis esinevatest luulevõtetest olen kirjutanud Elmi Johanna Pata artikli „Psalter (Laulud) Vanas Testamendis“ alusel. Kaasaegse psalmilaulmise kirjeldamise alus on artikkel „Sustaining Practices of Psalmody“ ajakirjast „Liturgy“, mille autor on Emily R. Brinck.

Töö suhteliselt väikese mahu tõttu lähen teadlikult mööda psalmide tõlkimise käigus tekkivatest keeleküsimustest, samuti ei pea ma vajalikuks põhjalikku heebreakeelsete luulevormide kirjeldamist, kuna psalmide laulmise puhul kasutatakse juba olemasolevaid maakeelseid tekste.

Praktilise uurimuse analüüsi teostamise aluseks on küsitlusmeetod, kus küsimustiku abil koguti nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid andmeid (segameetod). Kirjalik anonüümne ankeetküsitlus sisaldas avatud ja suletud küsimusi. Valimi moodustasid EELK kogudustes tegutsevad kirikumuusikud. Küsitluse eesmärk oli välja selgitada, kui sageli kasutatakse kaasaegsetes EELK kogudustes psalmilaulmist ning kui oluliseks meie kirikumuusikud seda hindavad.

Psalmide ja üldisemalt Vana Testamendi (VT) tõlkimise keeleteaduslikust vaatepunktist on eesti keeles kirjutatud üsna palju, eriti seoses tõlgete tutvustamise ja arvustamisega. Toomas Paul on põhjalikult uurinud meie piiblitõlke ajalugu. Vähem on leida eestikeelseid materjale psalmide laulmise kohta, see tingis ka teema põhjalikuma käsitluse peatükis 1.3. Siiski, nagu ka küsitlusest selgus, tuntakse teema vastu huvi. Aeg-ajalt korraldatavad gregoriaani päevad või temaatilised laagrid on minu meelest tõestuseks, et psalmid võiksid ka EELK koguduste igapäevases usuelus suuremat rolli mängida.

MÕISTED

Antifon või **antifoon** – vastulaul, psalmi ümbritsev enamasti piiblitekstile toetuv lühike meloodiline laul. Siitan ja Jõks eelistavad nimetuse kujuks „antifoon“ (Siitan 1998: 37, Jõks 2010: 34), Ojaperv kirjutab „antifon“ (Ojaperv 2003: 30). Kuna sõna rõhk on eesti keeles esimesel silbil, eelistan teist kirjepilti, kuid Siitani tekste osundades järgin tema eelistust.

Benedictuse reegel – Püha Benedictuse reegel (u. aastast 529) on kloostrielu korraldav reeglistik, mis sätestab kloostrite ühiselulise korralduse ja hierarhia. Selle järgi jaguneb munkade ja nunnade elu töö ja palve vahel. Tänapäevani kehtib kloostri nn. tunnipalve kord. (Kloostri ajalugu. Märksõnu ja seletusi: s.a)

Doksoloogia – traditsiooniliselt psalmi laulmisel lõppu lisatud Kolmainu Jumala ülistamine.

Gregooriuse laul – Jõks toob välja neli osaliselt kattuvate väljadega tähendust (Jõks 2010: 34). Käesolevas töös olen kasutanud terminit tähenduses roomakatoliku kiriku ühehäälnelise liturgiline laul (Siitan 1998: 35).

Meetrilised psalmid (*metrical psalms*) – korrapärasesse rütmi värsistatud psalmilaulud, mis muutusid eriti populaarseks reformatsiooni ajal.

Psalmilaulmine – käesolevas töös kasutan seda sõna iga psalmide laulmise vormi kohta v.a. heliloojate loodud konkreetse žanrilise kuuluvusega laulud, mis on kirjutatud psalmi tekstile.

Psalmoodia – käesolevas töös: psalmilaulmise klassikaline moodus, mis kasutab psalmitoone (Siitan 1998: 37). Ka seda mõistet kasutatakse erinevate autorite poolt väga laiahaardeliselt.

Psalmitoonid – retsiteerimisvormelid psalmide laulmiseks.

Responsoorne psalmoodia – psalmilaulmispraktika, mille puhul kogudus laulab psalmi vahele refrääni (*Responsorial psalmody* 2013).

Riitus – katoliku kirikus tähendab kirikliku autoriteedi poolt kinnitatud jumalateenistuslikku korda (Ojaperv 2003: 39).

Tunnipalved – kloostrielu palvekogunemised põhimõttel üks palvus iga kolme tunni kohta. (Kloostri ajalugu. Märksõnu ja seletusi: s.a)

1. PSALMILAULMINE: MUUSIKA

1.1. Muusika Vanas Testamendis ja algkristlaste muusika

Piiblis ei leidu väljendit „muusika“, siiski on tõendeid, et muusika on olnud nii vana- kui ka uustestamentliku jumalateenistuse komponent. Pühakirjas on viiteid pillide kasutamisele (Ps 105; Ps 98,5–6), üleskutseid „laulda ja ülistada“ (Ps 98,4). Muusika seotust usueluga näitab ka psalmide kujul esitatud palvete suur hulk – terve omaette raamat. (Kalb 1985: 99)

Psalmid, mida kristlased algusaegadel laulsid, olid ilmselt identsed juudi sünagoogis kasutatavatega – 5 psalmiraamatut ja mujal VT-s leiduvad laulud. On üsna kindel, et juudid kasutasid psalmide laulmisel ka pille. Psalm ongi tegelikult laul, mida saadab keelpill. (Hustad 1984: 413–414) Sõna *psalm* algkuju on pärit Psalmide raamatu kreeka keelsest pealkirjast, mis omakorda on arvatavasti tõlge heebrea sõnast *mizmor* (Ross 1996: 334).

Elmi Johanna Pata toob näite 2 Aj 5,3, kus on juttu pillide ja laulukooride kooskõlast. VT-s nimetatakse umbes 20 erinevat muusikariista. Psalmides tuleb sageli ette märkusi koorijuhatajale ja vihjeid laulmise kohta. Koorilaul oli ühehäälnene, aga tõenäoliselt kasutati kahe koori vastamisi laulmist. (Pata 2000: 58, 65)

Varakristlaste laulmise kohta leidub vihjeid Uues Testamendis (UT) apostel Pauluse kirjades (Ef 5, 19; Kl 3, 16; 1 Kr 14, 15. 26). Ef 5, 19 on juttu psalmidest, hümnidest (kiituselauludest) ja vaimulikest lauludest. Arvatakse, et hümnid tähendavad stroofilise värsstekstiga laule ning vaimulikud laulud on vabalt luuletatud tekstiga laulud. Kristlaste psalmilaul jätkab juudi traditsiooni. Vanatestamentlikele lauludele lisandub Uuest Testamendist pärinevaid kiituslaule (Lk 1, 2; Ap 16, 25; Jk 5, 13), mida samuti laulmiseks kasutatakse. (Kalb 1985: 99)

Psalmilaulmine psalmoodia kujul jääb hümnide laulmise kõrval ka edaspidi kristlikus kirikus oluliseks. Laulmine on varakristlikus koguduses üldine, õpetatud koore hakatakse eelistama alles 4. sajandil. (Siitan 1998: 27–28)

Et vanimad gregooriuse laulu kirjalikud näited pärinevad alles 8. ja 9. sajandist, ei saa algkristliku jumalateenistuse muusika kohta midagi kindlat väita, v.a. teadmine, et see oli olemas. Muusika kõlapilti võib oletada hilisema ja sünagoogi- või kristliku muusika põhjal. Pillide kasutamine oli paganluse tõrjumise eesmärgil taunitud, aga kristlaste laulmise kohta on kirjalikke tõendeid. Näiteks keiser Traianuse (valitses aastatel 98–117) Väike-Aasia Bitüünia asehalduri Plinius Noorema raportis öeldakse, et kristlased laulavad oma kogunemistel. (Kalb 1985: 99)

1. 2. Psalmoodia ja reformatsioonieelne liturgiline laul

Kristlikus liturgilises laulus ei saa muusikat ja teksti tegelikult lahutada – laul kuulub orgaaniliselt liturgilise teksti esitamise juurde. Roomakatoliku kirikus kasutatav ühehäälneline liturgiline laul, nn gregooriuse laul, on üldnimetus mitmete erinevate esitusstiilide ja muusikavormide tarvis. Psalmoodia on tegelikult ainult väike osake kogu gregoriaanikast. (Siitan 1998: 35-36) Küsimust, kas liturgilisi tekste tuleks laulda või kõnelda, ei tekkinud sel ajal üldse (Kalb 1985: 100).

Gregooriuse laulu lihtsaima tekstiesitusviisi – retsiteerimise – puhul lauldakse tekst ühel noodil, millest kõrvalekalded on väga väikesed. Muusikaline pool tuleneb otseselt teksti liigendusest. Lausel on tõusva viisiga algus- ja langeva viisiga lõpuvormel. Lause sees esinevate kirjavahemärkide puhul kasutatakse vahevormeleid. Toomas Siitan ütleb: „Retsiteerimisvormeleid võibki mõista omalaadsete muusikaliste kirjavahemärkidena“ (Siitan 1998: 36). Retsiteerides saab arusaadavalt, haaratavalt ja mugavalt esitada kui tahes pikki proosatekste, samuti vabavärssi. Vormeleid hästi tundes võib esitaja kohandada neid praktiliselt igasugustele tekstidele. (Siitan 1998: 36-37)

Psalmitekstide iseloomulikud jooned tingivad konkreetse laulmisviisi, mis on oma olemuselt retsiteerimise erijuhtum. Psalmide värsiline ehitus muudab ühel toonil lauldavad lõigud lühemaks ning vormelite vaheldumise korrapärasemaks. (Siitan 1998: 37)

Psalmoodia on kõige olulisem tunnipalvustel (klassikalise kloostrikorra järgi lauldakse igal

nädalal läbi kõik 150 psalmi), aga seda esineb ka missa propriumiosades. Psalmi juurde võib kuuluda antifoon – refrääniliselt korduv vastulaul, millele on iseloomulik lühike tekst ja kujundirikas viis. Tekst pärineb tavaliselt Piiblist ja on sageli vabalt töödeldud. Antifoon on enamasti pühendatud konkreetsele kirikuaasta päevale. (Siitan 1998: 37)

Idakirikus kuulus Psaltri laulmine läbi ajaloo iga inimese ellu. Roomakatoliku kirikus oli roospärjapalve üksikinimesele Psaltrist olulisem, psalmide laulmine jäi kloostriseinte vahele. (Ojaperv 2003: 37)

Lääne-Euroopas valitses omalaadne tööjaotus, kus mungad tegelesid kogu inimkonna nimel palvetamise ja Jumala kiitmisega, olles täielikult pühendunud liturgiliste riituste korraldamisele. Muud inimesed aitasid neid omakorda praktilise elu vajaduste rahuldamisel. Cluny kloostri ulatus jumalateenistuse kestus XI sajandil 7 tunnini, ja oli pidulikel puhkudel veelgi pikem. Psalme lauldi 7 korda päevas. Georges Duby kirjeldab Cluny munkade psalmilaulmist: „/.../ nende laulus peegeldusid idapoolsest munklusest erineva benediktlaste stiili erijooned: vaoshoitus, tagasihoidlikkus, tõlgendus, mis surus maha igasuguse kaldumise individuaalsesse fantaasiasse.“ Muusikat õpiti põhjalikult ning psalmide laulja pidi nii teksti kui muusikat täiuslikult tundma. (Duby 1999: 97–99)

Gregooriuse laul valitses lääne kirikumuusikas kuni reformatsioonini, muidugi mitte täiesti muutumatuna. Ladinakeelse laulu kõrval arenes ka rahvakeelne kirikulaul, seda eriti Alpidest põhja pool. (Kalb 1985: 100–101)

1. 3. Reformatsioonijärgne kirikumuusika

Läänekiriku liturgiareformi käigus toimusid muutused kõikjal, ka kirikumuusikas. Juba reformide algusaegadel on näha evangeelse kirikumuusika tunnusjooni: seotus kaasajaga, toetumine traditsioonidele ning rahvapärasuse taotlus. Reformistide suhtumine muusikasse oli erinev. Martin Luther näiteks suhtus muusikasse väga suure austuse ja vaimustusega. Samas Huldreich Zwingli reformid valmistavad ette liturgilise teksti kõnelevat esitamist. (Kalb 1985: 101–102)

Ajaloolise missa muutmise peamised põhjused on keele muutmine ning koguduse liikmete aktiivsuse oluline tõus. Ladinakeelsete missaosade asendamisel toetus Luther oma kaasaegsele saksa muusikale. Tema jaoks oli missa suhtlus Kolmainu Jumala ja inimese vahel, kus liturgia struktuur määrab suhtlemise viisi. Pühakirja kuulamisele vastavad inimesed laulmisega. Luther tegeles aktiivselt ise missamuusika kaasajastamisega ning kutsus appi kaastöölisi – esimese evangeelse lauliku väljaandja, poet ja muusik Johann Walter on üks neist. Psalmi muudeti korrapärasemaks ja viisistati, luues psalmilaule, mis on oma muusikateoreetilise vormi poolest tegelikult hümnid. Üks niisugune on näiteks Lutheri laul „Üks kindel linn ja varjupaik“, mille aluseks on psalm 46. (Balslev-Clausen 2009: 358) 1991. a välja antud „Kiriku laulu- ja palveraamatus“ (KLPR) kannab see laul numbrit 163.

Luther võttis roomakatoliku tunnivalvuste seast kasutusele hommiku- ja õhtupalvuse (*laudes* ja *vesperae*), aga need ei kodunenud uues traditsioonis (Hustad 1984: 415). Sellegipoolest sisaldab ka EELK-s praegu kasutatav lauluraamat KLPR soovitatavat korda hommiku- ja õhtupalvuse jaoks. Puudub küll igasugune viide psalmidele, aga muidugi pole nende laulmine ka keelatud. Lutheri 1523. a korralduses „Von Ordnung in der Gemeinde“ on juttu hommiku- ja õhtupalvusest (vastavalt „mette“ ja „vesper“), palvuste juurde kuulub ka psalmide laulmine – aga mitte rohkem kui 3–4 psalmi palvuse kohta (Kalb 1985: 198, 204).

Luther ei suutnud psalmoodiat saksakeelsete tekstidega sobitada, kuid tegi palju ära hümnide looja ning arendajana. Palve uuel kujul kultuuriliselt käepärasel vormis – koraalina – vallutas koha, mis oli seni kuulunud psalmoodiale. Psalmilaulmine hakkas populaarseks muutuma alles XX sajandi viimasel veerandil. Põhja-Ameerika luterlased lisasid 1978. a psalmide osa raamatule „Lutheran Book of Worship“, sellest alates on protestantlikele lauluraamatutele sageli psalmide osa lisatud. (Brinck 2012: 48, 51)

Johann Calvin ei tahtnud alguses jumalateenistusele üldse mingit muusikat lubada. Hiljem mõtles ta siiski ümber ja palkas Clement Marot' psalmi prantsuse keeles regulaarseks rütmistama. Psalmid ja veel mõned lauldavad piiblitekstid (nt Siimeoni kiituslaul *nunc dimittis*) viisistati ning anti välja. Psalmilaulmise arendamisel lähtusid kalvinistid eeskätt usklike isikliku palve-elu vajadustest. Calvini jaoks oli vaid Jumala sõna väärt, et seda

jumalateenistusel laulda. Saadud lauludest moodustus nn „Genfi Psalter“ ehk „Hugenotipsalter“. Tunnipalvuseid kalvinistlikus kirikus ei kasutata. (Hustad 1984: 414–417) Ka KLPR-s on Louis Bourgeois ja Claude Goudimeli hümne, kes olid samuti „Genfi Psaltri“ arendajad.

Kaasajal elab „Genfi Psalter“ edasi XX saj lõpu Põhja-Ameerika reformeeritud kirikutes. Psalme on võetud ka näiteks baptistide hümnide aluseks. (Hustad 1984: 419–420)

Inglise reformatsiooniliikumise juhid jäid jumalateenistusel kasutatava muusika suhtes üsna vanameelseks. Populaarsed olid Inglismaal tunnipalvused. Hommiku- ja õhtupalvusi peeti ladina mustri järgi, olulisel kohal oli seetõttu ka psalmide laulmine. Psalter lauldi läbi kuu aja jooksul. Psalmide laulmiseks kasutati läänerooma kiriku psalmitoone, aga levima hakkas ka iseloomulike tunnustega „anglikaani laul“. Alles puritaanid katkestasid selle traditsiooni. Pärast puritaanide mahasurumist tunnipalvuste populaarsus taastus, kuigi mitte endisel määral. (Hustad 1984: 415) Kaasaegses anglikaani kirikus lauldakse psalme tavaliselt hommiku- ja õhtupalvustel, kuid ka jumalateenistusel on psalmilaulmisel oma kindel koht. Psalme võidakse laulda nii psalmitoonidel kui ka anglikaani laulu viisidel, mida on 300 ringis. (suuline teade rev Bernhard Georg Schünemannilt 7. mai 2013)

Kaasaegses rooma liturgias on muudetud nii Psaltri tõlget kui ka psalmide järjekorda, laule või nende osi on välja jäetud, neid on osadeks jagatud. Psalmide kasutamiseks on mitu võimalikku tsükli, lisaks veel omaette tsükliid *laudese* ja *vespri* tarvis. (Ojaperv 2003: 42)

Naabermaade luterlaste psalmilaulmise kohta ei õnnestunud mul kättesaadavaid materjale leida. Isiklike sidemete kaudu uurides sain Soomest, Rootsist ja Norrast teateid, et jumalateenistustel seal psalme ei laulda – millest ei saa küll teha üldistavaid järeldusi, et nende maade luterlikes kirikutes psalmilaulmist üldse ei kasutata.

2. PSALMILAULMINE: TEKST

2.1. Psalmide liigitamine sisu põhjal

Mitmed uurijad rõhutavad psalmide erilaadset seisundit muude VT raamatute seas. VT on Jumala sõnum inimestele, psalmid aga inimese vastus Jumalale. Psalmid on tähtsad isikliku palvena, neis antakse edasi kõikvõimalikke hingeseisundeid: palve, tänu, ülistus, pühendumus, kahtlus, isegi viha. Psalmides pööratakse Jumala poole ainsuse 1. isikus – mina-vormis, seetõttu on psalmid sobivad isiklikuks palvetamiseks ja ka uute palvete loomise eeskujuks. (Hustad 1984: 421, Ojaperv 2003: 56, 64)

Kristiina Ross märgib: „/.../ psalmid on olnud tugevate stiilitraditsioonidega ning fikseeritud vormivõtetega žanr“ (Ross 1996: 335). Psalmide liigitamine on keeruline, nende väljendusviis aga suhteliselt lihtne. Psalmide stroofika täpsem väljaarendus ning kujundiline lihtsus võib olla seotud nende laulutekstidena kasutamisega. (Ross 1996: 335)

Psalter on kokku pandud erinevatest laulude kogumikest. Sisu põhjal liitab Pata laule järnevalt:

- kaebelaulud,
- ülistuslaulud,
- liturgiad,
- palverännakulaulud,
- Siioni laulud,
- õnnistamislaulud,
- kuningalaulud,
- Issanda troonileastumise laulud,
- tarkuselaulud

(Pata 2000: 44, 66–73).

Kaebelaulud jaotuvad üksikisiku ja rahva kaebelauludeks. Võimalik, et templiteenistuja esitas kaebelaulu hädasoleva inimese nimel. Kaebelauludel on kindel ülesehitus, kus võib osadena eristada Issanda nime nimetamist, palvet (sageli käskivas vormis), kaebamise põhjust ja töotust palve kuuldavõtmise puhul. Kaebelaulus võib sisalduda sajatusi või soove, sageli laulu lõpul meeleolu muutub ja seal seisab tänulaulule omane ülistus. Patukahetsuslaulud on kaebelaulude eriliik. Kaebelaulud on nt Ps 3–7, neist Ps 6 on patukahetsuslaul, Ps 63–64, Ps 143. Rahva kaebelauludes on sageli edasi antud Jumala sõnum, mis võib olla nii lohutav kui

ka keelav. Niisugused on nt Ps 60; 80; 83; 85; 90. (Pata 2000: 66–68)

Ülistuslaule võib taas jaotada kaheks: selgitavad ülistuslaulud ehk tänulaulud ja kirjeldavad ülistuslaulud ehk hümnid. Tänuauludes ülistatakse Jumalat tema tegude eest nii üksikinimese kui ka oma rahva päästjana. Tänuaulude ülesehituses võib leida järgmisi osi: sissejuhatus – tóotus tänada, põhiosa ja lõpetus. Põhiosa kirjeldab hädaohtu ja meenutab pääsemist. Laulu lõpp võib üle minna hümniks. Tänuaulud võivad sisaldada õpetuslauseid. Üksikisiku tänuaulud on nt Ps 9; 118; 138. Rahva tänuaulud on võidulaulud, nende motiive on mitmetes lauludes, nt Ps 66,8–12. Hümnne iseloomustab selgepiiriline vormistus. Hümn alguses on kutse tulla Jumalat ülistama, sellele järgneb loetelu põhjustest, miks peaks Jumalat ülistama. Paljud hümnid kordavad lõpus alguse mõtet, lõpus võib olla ka soov või õnnistus. Hümnid on näiteks Ps 8; 66; 117; 145–150. (Pata 2000: 68–70)

Liturgiate hulka kuuluvad laulud, milles on vihjeid nende kasutamisele jumalateenistusel, nt Ps 116 ja 118. Teekond pühamusse on jumalateenistuse osa. (Pata 2000: 70–71)

Palverännakulaulude hulka loetakse Ps 120–134, Pata peab kujukamaks näiteks Ps 122 (Pata 2000: 71). Ross toob Ps 121 puhul ära, et selle kohta käiv termin *Astmete laul* võib tähistada nii esitusviisi, protsessiooni ajal trepist üles minekut kui ka pühade ajal üles Jeruusalemma minekul laulmiseks mõeldud rännulaulu. (Ross 1996: 337)

Siioni lauludel on palverännakulauludega ühiseid jooni. Iseloomulik on neile Siioni mäe kui Jumala mäe motiiv. Nt Ps 46; 87; 132. (Pata 2000: 71)

Õnnistamislaulud on eristuvad teksti tõttu. Iisraellaste liturgias on õnnistusel väga tähtis koht. Üks iseloomulikumaid on Ps 67. (Pata 2000: 71)

Kuningalauludes räägitakse Iisraeli ja Juuda kuningatest. Neis leidub nt kirjeldusi kuninga pulmast või aujärjele astumisest, neis palutakse edu sõjas. Hiljem ei peetud kuningalaule enam minevikus valitsenud kuningate, vaid tulevase messia kohta käivateks. Kuningalaulud on nt Ps 2; 18; 20; 45 ja 144. (Pata 2000: 72)

Issanda troonileastumise laulud on üsa väikesearvuline grupp, ainult Ps 47; 93; 95–99. Tõenäoliselt olid need kasutusel jumalateenistusel, paljude sisuks on Issanda lepingupüha, aga uurijate seas puudub nende laulude täpse kasutamisaja suhtes üksmeel. Issanda troonileastumise laule ühendab mõte: Issand on kuningas. (Pata 2000: 72–73)

Tarkuselaulud sarnanevad sisu poolest VT tarkuskirjandusega, eriti õpetussõnadega. Iseloomulikud teemad on õige ja õela vastandamine, inimese kahe tee kirjeldamine, Jumala kartus, tasu teema ja kuuletumine Toorale. Õpetuslaulud on Ps 1; 37; 49; 73; 112; 127; 128 ja 133. (Pata 2000: 72–73)

Kõik Psaltri laulud ei pruukinud olla tegelikult laulmiseks. Alles kristlased hakkasid laulma kõiki psalme. (Salo&Hirv 2009 vaheleht)

2. 2. Psalmide tõlkimine

Gregooriuse laulu tekstid on XX sajandini enamasti ladinakeelsed. Siitan väidab: „Vaid harva erandina võib ette tulla tõlkeid teistesse keeltesse“ (Siitan 1998: 36). Tegelikult on psalmide keeleks olnud VIII sajandini ka kreeka keel, mis Ambrosiuse riituses püsis koguni XI sajandini (Ojaperv 2003: 18–19). Reformatsiooni käigus sai iga inimese isiklik usuelu üha tähtsamaks, mistõttu ka rahvakeelne jumalateenistus muutus enesestmõistetavaks ja senisest olulisemaks sai Piibli tõlkimise küsimus.

Roman Toi ütleb koguduse emakeelse koraalilaulmise olevat luterliku printsipi – jumalasõna kuulutamise – aluseks. Sõna, muusika ja koguduse lauluoskus on selle põhimõtte elluviimisel võrdselt tähtsad. Kui kas või üks neist on puudulik, jääb kuulutus puudulikuks. (Toi 1998: 71–72) Sedasama võib ilmselt öelda ka psalmide laulmise kohta.

Keskaja jooksul oli eelmainitud tööjaotuse tõttu tavalise kristlase suhe psalmilaulmisega nõrk. Reformatsiooni ajal muutus aga psalmide laulmine või lugemine taas iga inimese jaoks oluliseks, sest inimese igapäevasele palvetamisele hakati rohkem tähelepanu pöörama. Suhtumine psalmidesse muutus. Psaltrit kui kristliku palvekorra alust hakati seetõttu lisama

UT väljaannetele. (Ojaperv 2003: 56)

Psalmide raamatut on peetud küllalt tähtsaks, et seda ka eestikeelsetele UT väljaannetele lisada. Eestikeelse Piibli bibliograafiast on näha, et 1852. a Helsingis välja antud UT-le (1715. a väljaande uuustrükk) on lisatud „Kuninga Taweti Laulo-Ramat“. Wastsele Testamendile lisati 1896. a „Kuninga Tavida Laulo-Ramat“. Edaspidiste UT väljaannete seas on väga vähe neid, millel „Laulude raamatut“ kaasas pole. 1896. a. Jaan Bergmanni poolt uude kirjaviisi seatud UT väljaanne jätkab traditsiooni – ka sellele on lisatud „Kuninga Taaveti laulu-raamat“. (Paul 1999: 839–843)

Tõlketraditsioone süstematiseerib Ojaperv kahe iseloomuliku suundumuse abil, eristades formaalset ja dünaamilist vastavust taotlemaid tõlkeid. Esimene tõlkestiil keskendub algkeelele ja püüab seda edasi anda võimalikult täpselt ja sõnasõnaliselt. Teine, dünaamilist vastavust taotlev tõlkimistraditsioon, arvestab esmajoonel keelega, millesse tõlgitakse. Tõlgitavat teksti püütakse edasi anda nii, et selle referentsiaalne ja emotsionaalne tähendus uues keele- ja kultuurikeskkonnas oleks võimalikult sama. (Ojaperv 52–53) Mõlemal tõlkimisviisil on oma head ja halvad küljed. Toomas Paul ütleb: „Adekvaatne tõlge ei tähenda sõnasõnalisust, vaid korrektsust“ (Paul 1999: 819).

1989. a arvustab Ross kolme tol ajal olemasolevat piiblitõlget. Kõigepealt nimetab ta 1739. a Anton Thor Helle tõlget. Teine, 1938–1941 ilmunud Suur Piibel, omab Rossi sõnul iseseisva tõlke väärtust ainult tänu Uku Masingu poeesiatõlgetele. Kolmas on 1968. a Välis-Eestis ilmunud Piibel, nn Endel Kõpu tõlge, mille Psalmid on tõlkinud Harald Põld. Esimene Piibel on arusaadavatel põhjustel nii keeleliselt kui ka üldiselt tõlke poolest vananenud. Teist nimetab Ross „lingvistiliseks“ ja „väga subjektiivseteks“ ning väidab selle olevat (vähemalt Masingu tõlgitud poeetiliste tekstide osas) mitteseostuva meie ettekujutusega pühakirjast. Kolmanda kohta ütleb Ross, et see on „korralik tarbepiibel“. (Ross 1989: 58) Paul pole Masingu tõlgete suhtes nii kriitiline, vaid toob „Eesti piiblitõlke ajaloos“ ära mitmeid katkendeid Masingu kirjadest, lastes autoril seeläbi ise oma töö põhimõtteid selgitada (Paul 1999: 709–714). Suure Piibli tõlkimistäpsuse kohta ütleb Salo Masingu tõlke olevat nii sõnasõnaliselt vastava, et „võiksimme oma Juubelipiiblist heebrea keelde tagasi tõlkida.“ Küll aga arvab ta 1968. a Piibli Lauluraamatu tõlke kohta, et selle tõlge võiks olla parem ja täpsem.

(Salo 1994: 8, 10–11)

1989. a ilmus koos Uue Testamendiga Psalmide raamat, mille põhitõlkija on Hillar Pöld. Parandusettepanekuid tegi Uku Masing, töö trükivalmis seadmisel olid tegevad Kalle Kasemaa ja Evald Saag. (Paul 1999: 769–790) 1997. a piiblitõlke aluseks on 1968. a Piibel, keeleliselt on taotluseks arusaadavus ning uue kultuurikonteksti arvestamine senisest suuremal määral. Psalmide tõlke vaatas üle Vello Salo. (Paul 1999: 802–803, 809). Vello Salo tõlgitud psalmidest (Salo & Hirv 2009) on kirjutatud allpool.

2. 3. Psalmid kui luule

Psalmid on luule. Salo peab luuletuse vormist rääkides oluliseks ka trükipilti. Originaalteksti sisu ja vormi vahekorda on keeruline tõlkes täpselt korrata. (Salo 2003: 115–116) Psalmide trükkimine proosatekstina, algset vormi mingil moel edastamata, toob kaasa selle, et Psalter „jääbki omaette lugemiseks“ ega seostu „koguduse ühise jumalateenistusliku praktikaga“ (Ojaperv 2003: 75). Muidugi võib psalme ka luuleraamatuna välja anda. Vello Salo ja Indrek Hirve tõlgitud ning 2009. a välja antud „Psalmid“ ongi mõeldud lugemis- või ettelugemistekstina. Tõlke eesmärgiks on anda võimalikult originaalilähedaselt edasi psalmide vormi ja liigendust, kusjuures teksti jaotus on erinev kirikliku ühispalve jaoks välja antud Psaltrites leiduvast. Ometi nimetavad autorid seda raamatut „tunnipalvetõlkeks“. (Salo & Hirv 2009: vaheleht)

Luule tõlkimine on midagi enamat, kui pelk sõna, kujundi või silpide arvu ümberpanemine teise keelde. See on terve kultuuri tõlkimine teise kultuuri. (Lindström 1998: 167–169) Kasemaa kirjutab: „Vana Testamendi tõlkimine ei ole lõbu; nii palju, kui on tõlkijaid, on ka erinevaid tõlkeid, ning tõlgetega ei olda kunagi rahul.“ (Kasemaa 1996: 1271).

Heebrea luulele iseloomulikest tunnustest nimetab Pata parallelismi, rütmi, salme ja alfabeetilisi laule (Pata 2000: 52).

Parallelism on eriti just VT Laulude raamatus sagedasti esinev stiilivõte, mille puhul esialgset

mõtet korratakse tähenduse tõhustamise eesmärgil teiste sõnadega. Kordusi-teisendusi võib olla ka rohkem kui üks. Parallelism mängib sarnasuse ja erinevuse ning gradatsiooniga. Rööpsete ridade sõnatähendusliku suhte alusel tehakse vahet sünonüümse (mõtte kordus teiste sõnadega), antiteetilise (korduses antitees esimesele reale) ja sünteetilise (teine rida täiendab eelmist) parallelismi vahel. Sellele klassikalisele liigitusele on leitud mitmeid lisandusi, mida võib pidada uuteks parallelismi liikideks või lihtsalt olemasolevate liikide erijuhtumiteks. Levinumad neist on lauseosade kiasm (sünonüümse parallelismi korduses on lause osad vastupidises järjekorras), astmeline parallelism (esimese rea ühe või mitme sõna kordus, mille käigus lisatakse midagi mõtte täiendamiseks juurde) ja embleemne parallelism (kasutatakse võrdlust või metafoori, et ridu omavahel võrrelda). (Pata 2000: 53–54)

Rea jaotus kaheks või enamaks alaosaks on heebrea luules tavaline. Luule rütm moodustub alaosades leiduvate rõhuliste sõnade, mida võib olla 2, 3 või 4, rütmist. Muidugi on konkreetse psalmi rütm tajutav ainult heebrea keelt lugedes. Missuguse rütmiga on read meie emakeeles, see sõltub juba tõlkijaist. (Pata 2000: 57) Luule meetrumit ja rütmi nimetab Ross vanaheebrea luule kõige raskemini kirjeldatavaks osaks (Ross 1996: 13).

Salmide kujul vormistatud luulet, mis eurooplastele on üldiselt omane, ei leidu Psaltris kuigi palju. Pata nimetab Ps 114 ja 107. Mõnes laulus võib leida refrääni, nt Ps 42. (Pata 2000: 56)

Alfabeetilised laulud on taas märgatavad vaid originaalkeeles lugejale. Tegemist on akrostihhoniga, kus erinevalt Euroopa akrostihhon-luulest (meil tuleb tavaliselt algustähtedest kokku mingi nimi) on oluline salmi algustäht lihtsalt tähemänguna. Akrostihhonit leidub näiteks Ps 9; 10; 25; 34; 37; 111; 112 ja 145. (Pata 2000: 57)

Ps 119 eripära – ülesehitus, mille puhul iga uue osa kõik read algavad tähestiku järgmise tähega – on Salo ja Hirve tõlgitud „Psalmites“ küll heebrea aapega tähistatud, kuid tõelist efekti omab see ikkagi ainult heebrea keeles.

3. PSALMILAULMINE: PRAKTIKA

3. 1. Laulmise põhjendus ja psalmide numeratsioon

Psalmid on *lauluraamat*, mõeldud kuuldavalt laulmiseks, kuigi nt Salo ja Hirv 2009. a „Psalmide“ väljaande vahelehel väidavad ka vastupidist: „Psalter on põhiliselt palve- ja meditatsiooniraamat, esmajoones üksikisikule mõeldud *lugemisraamat*.“ (Salo & Hirv 2009). Psalmides leiduva nende esitusviisi kirjeldava verbi teistesse keeltesse tõlkimise alusel võib öelda et neid „mõeldakse“ ja „uuritakse“, „pomisetakse“ ja „kõneldakse“. Salo peab täpsemaks vasteks „ümisema“, aga valib ometi „laulmise“ kui sõnana tema jaoks poeetilisema. Psalter on laulutoora, õpetus, mis on antud laulude kaudu. (Salo 2003: 115–116) Pata esitab samal puhul tõlkeks erinevaid sõnatähendusi: pomisedes lugema, kudrutama (nagu tuvi), urisema (nagu lõvi saaki süües) ja poolkõvasti lugema (Pata 2000: 74). Psalmipalve peaks olema ilmikas, aga liialdatud tunde paisutusega, tasane laulmine, mis tuleneb laulja rõõmust Issanda õpetuse üle (Salo 2003: 115–116).

Emily R. Brinck toob psalmide laulmisest rääkides välja neli juhtmõtet:

- Psalter on palveraamat ning palve on psalmilaulmise eesmärk,
- psalme lauldakse Jumala kiituseks,
- psalme lauldakse üheskoos, just see annab uskuse ka üksi palvetada,
- psalmide laulmist tuleb kohandada vastavalt lauljatele.

(Brinck 2012: 48–49).

Loogiline on võtta psalmide laulmiseks tekst otse Piiblist. Tõlgete võrdlemisel on näha lahknevused sõnastuses ja liigendamises. Erinevusi esineb ka psalmide loendamises. Septuaginta ja sellest tulenevalt Vulgata kasutab loendab psalme teisiti kui heebreakeelne piiblitekst. Eestikeelsete psalmide numeratsioon põhineb heebreakeelsel tekstil. (Ojaperv 2003: 23).

Psalmide järjestamisel, mis muutub oluliseks, kui soovetakse Psaltrit järjekindlalt laulda, toob Ojaperv välja kaks traditsiooni. Esimene lähtub põhimõttest, et psalmide järjekord Piiblis on harmooniline tervik, nad on juba antud „õiges“, st parimas võimalikus järjestuses, mida ei

tohiks muuta. Teises traditsioonis niisugune usk puudub, pigem arvatakse psalmide järjekorra mitmetel põhjustel olevat üpris juhusliku. See teeb võimalikuks, kui mitte lausa kohustuslikuks, psalmide ümberpaigutamise ning neile uue materjali (nt antifonide või refräänide) lisamise. (Ojaperv 2003: 30–31)

3. 2. Psalmoodia teooria

Psalmoodia aluseks on psalmitoonid – vormelid, mis näitavad, kuidas laulda. Psalmitoone on 8 ning nad põhinevad diatoonilistel heliridadel, nn kirikulaadidel (dooria, hüpodooria, früügia, hüpofrüügia, lüüdia, hüpolüüdia, miksölüüdia, hüpomiksölüüdia). Hilisemal ajal on psalmitoonidele vormeleid lisandunud, neist tuntumat (*tonus peregrinus*) nimetatakse mõnes loendis IX psalmitooniks. Psalmitoonid näitavad olulisi osi psalmi värsside laulmisel: algus ehk *initium* (tõusev meloodiakäik; enamikel juhtudel kasutatakse seda ainult psalmi alguses, mitte iga rea alguses), *tenor* (retsitatsiooni põhitoon), *flexa* (kõrvalekaldumine tenorist, mida kasutatakse pikemate värsiridade puhul), vahekadents (kasutatakse kahe värsisea vahel) ja lõpuvormel (tavaliselt laskuv meloodiakäik). (Smith et al. 2013)

Psalmitoonid erinevad nii helilaadi kui ka põhilise retsitatsioonitooni helikõrguse poolest. Tavaline praktika on laulmiseks valitud psalmi läbitöötamine, mille käigus määratakse eelmainitud 5 osa asukoht igas konkreetses luulereas. Harilikult märgitakse laulmiseks ette valmistatud psalmides need ka kirjalikult teksti juurde. Psalmi lõppu lauldakse traditsiooniliselt doksoloogia: Au olgu Isale ja Pojale ja Pühale Vaimule! Nõnda kui oli alguses, nüüdki on, ja jääb igavest! Aamen. Doksoloogia sõnastus võib olla pisut erinev. Rütmi on täiesti vaba ja sõltub lauldavast tekstist. Psalmi võib raamida antifon. Iga psalmitooni juurde kuulub mitu lõpukadentsi varianti, see aitab psalmi paremini antifoniga sobitada. (suuline teade Lilian Langsepalt 7. juuni 2007)

Antifon kommenteerib ja täiendab psalmi. Praktilise laulmise juures hindab Gerhard Jüngst antifoni psalmoodiale lisamist kasulikuks mitmel põhjusel. Antifon aitab leida psalmitooni, umbes sel moel, nagu koraalieelmäng aitab kirikulistel koraali ära tunda ja üheskoos õigest kõrgusest laulma hakata. Eriti vajalik on antifon algajatega psalme lauldes, sest lühiduse ja

meloodilisuse tõttu on see kiiresti omandatav ka muusikalise ettevalmistuseta lauljatele. (Jüngst s.a: 28–29)

Tunnipalvuste traditsioonis lauldakse psalme tavaliselt eeslaulja ning grupiga või kahe grupiga vaheldumisi. Näiteks Tartu katoliku kirikus laulavad psalme jumalateenistusel vaheldumisi eeslaulja ning kogudus. „Kiriku laulu- ja palveraamat“ sisaldab litaaniaid, mida soovitab niimoodi kahe grupiga laulda (KLPR 474, 475 ja Te Deum 478).

Psalmide laulmises võib eristada kolme peamist stiili:

- psalmoodia,
- meetriline psalm,
- responsoorne psalmilaulmine.

Harilikku psalmoodiat iseloomustab teksti juhtiv roll, mille puhul muusika peab kohanduma sõnadega, mitte vastupidi. Meetrilised psalmid sarnanevad kõige enam hümnidega – neil on korrapärastatud rütmika. Primaarne on nende puhul muusika, kohanduma peab vajadusel tekst. Responsoorse psalmilaulmise korral liitub psalmiga refrääne, esitus toimub kahe grupiga vaheldumisi lauldes. Kõigil stiilidel on oma tugevad ja nõrgad küljed. Tavalise psalmoodia laulmine nõuab keskendumist, aga lubab terviklikult tajuda teksti mõtet. Meetrilise psalmi puhul võib juhtuda, et viis varjutab teksti. Teksti sobitamisel läheb kaotsi heebrea poeesiale iseloomulik struktuur ning tekib psalmilaul. Samas on seda meloodilisuse tõttu kerge õppida ning hea meelde jätta. Responsoorse psalmi tugevusteks on paindlikkus, varieeritavus ning korratava osa lihtsus. Viimasest tuleneb samas niisuguse psalmilaulmise peamine nõrkus: kogudus laulab tavaliselt ainult refrääni, tegelik psalm jääb kirikukoori või muude õppinute laulda – kannatab psalmi terviklikkus. (Brinck 2012: 49, 53, 55)

3. 3. Näide psalmoodia praktilisest ettevalmistamisest

Psalmi lauldavaks muutmisel on ettevalmistuse tähtsaim osa psalmitooni sobitamine lauldava tekstiga. Konkreetse näitena vaatlen ühte vespril kasutatud psalmi. Noot pärineb 1995. a Martnas toimunud Gregoriaani laagri öhtupalvuse korrast.

PS 144. 13

R Egnum tu- um, * Dómine, regnum ómni- um sae-
cu-ló-rum. E u o u a e.

Sinu riik, Issand, on kõigi ajastute riik. (Ps 145,13)

<p>Divisio Psalmi 144</p> <p>10 confiteantur tibi Domine omnia opera tua * et sancti tui confiteantur tibi</p> <p>11 gloriam regni tui dñcent * et potentiam tuam loquentur</p> <p>12 ut notam faciãnt filiis hominum potentiam tuam * et gloriam magnificẽntiãe regni tui</p> <p>13 regnum tuum regnum omnium saeculorum * et dominatio tua in omni generatione et progenie</p> <p>Fidelis Dominus in omnibus verbis suis * et sanctus in omnibus operibus suis</p> <p>14 allevat Dominus omnes qui corruunt * et erigit omnes elisos</p> <p>15 oculi omnium in te sperant * et tu das escam illorum in tempore oportuno</p> <p>16 aperis tu manum tuam * et imples omne animal benedictione</p> <p>17 iustus Dominus in omnibus viis suis * et sanctus in omnibus operibus suis</p>	<p>Psalm 144</p> <p>10 Sind ülistavad, Issand, kõik sinu teod, * ja su vagad tänavad sind.</p> <p>11 Nemad kõnelevad sinu riigi auhiilgusest * ja nad räägivad su vägevusest.</p> <p>12 et teada anda inimlastele tema vägevust * ja tema riigi auhiilguse ilu.</p> <p>13 Sinu riik on kõigi ajastute riik * sinu valitsus kestab rahvapõlvest rahvapõlve.</p> <p>14 Issand toetab kõiki, kes on langemas, * ja tema tõstab püsti kõik, kes on küüru vajutatud.</p> <p>15 Kõikide silmad ootavad sind * ja sina annad neile nende roa omal ajal</p> <p>16 sina avad oma käe * ja täidad kõik, mis elab, hea meele</p> <p>17 Õige on Issand kõigil oma teedel ja vaga kõigis oma tepudes.</p>	<p>18 prope est Dominus omnibus invocantibus eum * omnibus invocantibus eum in veritate</p> <p>19 voluntatem timentium se faciet * et deprecationem eorum exaudiet * et salvos faciet eos</p> <p>20 custodit Dominus omnes diligentes se * et omnes peccatores disperdet</p> <p>21 laudationem Domini loquetur os meum † et benedicat omnis caro nomini sancto eius * in saeculum et in saeculum saeculi</p> <p>Gloria Patri et Filio * et Spiritui Sancto</p> <p>Sicut erat in principio et nunc et semper * et in saecula saeculorum. Amen</p>	<p>18 Issand on ligi kõigile, kes teda appi hüüavad, * kõigile, kes teda tões appi hüüavad.</p> <p>19 Tema teeb nende meele järgi, kes teda kardavad, † ja ta kuuleb nende kisendamist * ning aitab neid.</p> <p>20 Issand hoiab kõiki, kes teda armastavad, * ja hävitab kõik õelad.</p> <p>21 Issanda kiitust rääkigu mu suu † ja kõik liha andku tänu tema pühale nimele * ikka ja igavesti! Au olgu Isale ja Pojale * ja Pühale Vaimule Nii nagu alguses oli, nüüdki on ja jääb * igavesest ajast igavesti. Aamen</p>
---	--	--	---

A lle-lú- ia, al-le-lú- ia, al-le- lú- ia.
E u o u a e.

Antud juhul tuleb kõigepealt selgeks teha, missuguse psalminumeratsiooniga on tegemist. Noodis kirjas olev nr 144 osutubki eestikeelseis Piibleis Ps 145-ks. Lauldakse „tükeldatud“ psalmi, laulmist alatakse 10. salmist. Psalmitoon koos lõpukadentsi tähistava aapega on kirjas noodirea ees: VIII c. Noodis on kirjas antifon ja psalmi lõpetava doksoloogia teine pool – see aitab psalmi lõpus antifoni laulmist õigest kõrgusest alustada. Psalmitoonil laulmise abistamiseks kirjutatakse vajalikud märgid traditsiooniliselt teksti juurde. Käeoleval juhul on näha vahekadentsi ja seega gruppide vahetumist märkiv tärn ning flexat tähistav ristimärk. (Mõnedes nootides kasutatakse flexa tähisena ka punktikesi tenorist kõrvale kalduvate silpide all). Psalmitoonidel laulmine eeldab seda, et oluliste sõnade rõhud langeksid kokku muusika rõhkudega, siis kõlab laul loomulikult. Kuna aga tegeliku laulmise juures on oluline määrata tenorilt lahkumise koht, mis paikneb tavaliselt enne rõhulist nooti, siis on noodi kasutaja psalmi põhitoonilt lahkuva silbi alla jooninud – ka see on võte, mida kasutatakse üldiselt.

Näitena esitatud juhul on psalmi lauldud ainult ladina keeles, tõlge on kõrval esitatud lihtsalt mugavuse pärast. Kui sooviksime sama psalmi eesti keeles laulda, peaksime kõigepealt otsustama, mida teha antifoniga. Teksti võiks tõlkida „Sinu riik, Issand, on kõigi ajastute

riik“. Et sõnarõhud ladinakeelse teksti rõhkudega ei kattu, on mõistlik teha mööndusi viisi täpse esituse osas või kohendada teksti. Hea lahendus võib olla hoopis uue antifoni loomine – orgaanilist muusika ja teksti ühtsust on muul moel tunduvalt raskem saavutada.

Psalmi teksti puhul näeme, et eesti keeles on realõppudes palju ühesilbilisi sõnu, nt „teod“, „sind“, „suu“, samuti esineb paljude järgsilpidega sõnu, nt „vajutatud“. Psalmoodiat kasutava praktikuna leian, et kolm kõige suuremat probleemi seoses psalmitoonide kasutamisega eestikeelse psalmilaulmise juures on:

- sõnarõhkude asukoht (eesti keeles alati esimesel silbil, ladina keeles sageli mitte),
- ühesilbilised sõnad realõppudes,
- pikad sõnad realõppudes.

Ühesilbiliste realõppude jaoks on ladinakeelsel psalmilaulmisel oma võte, mida enamasti saab ka eestikeelse laulmise juures kasutada: sel juhul jäetakse ära viisi naasmine tenorile ning lõpetatakse rida rõhulisel noodil. Eriti sageli esineb niisugust lõpetust ladinakeelse psalmoodia vahekadentsis.

Pikkade sõnade puhul tuleb lohisev realõpp lihtsalt ära kannatada. Väikese grupiga lauldes on lihtne järgsilpe liigse rõhutamiseta laulda nii, et see kuidagi kõrva ei hakkaks. Abi võib olla ka mõne teise tõlke kasutamisest. Näidiseks esitatud „küüru vajutatud“ Ps 145,14 (Piibel 2000) on 1989. a UT ja Psalmide raamatus kujul „küüru vaotatud“ (1990), Suures Piiblis „kes on küürus“ (Suur Piibel 1989), Salo ja Hirve „Psalmides“ aga hoopis „maharõhutud“ (Salo & Hirv 2009).

Tekstide läbitöötamine psalmide laulmise lihtsustamiseks pole minu hinnangul muusikule võimatult keeruline, küll aga väga aeganõudev tegevus.

4. KÜSITLUS PSALMIDE LAULMISEST EELK KOGUDUSTES

4. 1. Valimi tutvustus

Uurimaks, kas ja kui palju kasutatakse psalmide laulmist EELK kogudustes, kuidas kirikumuusikud teadvustavad psalmide kasutamise võimalusi, kui hästi tuntakse psalmilaulmise ajaloolist traditsiooni ning millised probleemid takistavad psalmilaulmise kasutamist, koostasın küsimustiku. Küsimustik sisaldas vastajat tutvustavaid küsimusi ja kahte põhiosa. Kumbki põhiosa sisaldas nii suletud kui ka avatud küsimusi. Suunatud oli küsimustik eeskätt EELK kirikumuusikutele. Ankeet koosnes 33 küsimusest, millega lootsin selgitada psalmide kasutamise hetkeseisu ning seda, milliseks hindavad psalmide kasutamist praegused EELK tegevumuusikud. Küsimused on ära toodud käesoleva töö lisas.

Küsimustikud saatsin kõigepealt laiali EELK koguduste meiliaadressidele, paludes vastata koguduse muusikatöö tegijatel või soovi korral ka vaimulikel. Viimastel seetõttu, et minu hinnangul (olen üle 20 aasta kirikumuusikuna töötanud) määrab vaimulik suuresti seda, kuidas ja mida koguduses lauldakse. Välja saatsin 167 küsitlust, 6 aadressilt sain veateate, vastuseid tuli tagasi 17. Kuna vastajate hulk oli üldistuste tegemiseks liiga väike, saatsin küsimustiku veel kord laiali, sedapuhku EELK Kirikumuusika Liidu postiloendi kaudu. Lõpuks sai vastajaid kokku 38, aga ainult 34 neist olid täitnud ankeedi. 4 muusikut teatas kirjaga, et koguduses, kus nad töötavad, psalme ei laulda. Neist üks palus kõigepealt selgitust, kas mõtlen psalmidest rääkides KLPR-s kirjasolevaid koraale ning täpsustamise järel teatas, et ei oska ankeedile vastata ega kasuta psalmilaulmist. Tuleb tunnistada, et valim jäi siiski loodetust tublisti väiksemaks.

Otsesid vastajat tutvustavaid küsimusi on ankeedis ainult kaks – kirikumuusikuna töötamise staaži ja haridustaseme kohta. Otsustasin, et kuna küsimustik on üsna mahukas, ei hakka vastajailt küsima vanust ega sugu, sest minu meelest ei oma need uuritava teemaga seoses määravat rolli. Vastanute vanust võib soovi korral umbkaudu hinnata tööstaaži järgi.

Tutvumisküsimustest ilmses vastanud kirikumuusikute ühtlaselt kõrge haridustase ja pikk tööstaaž – 34st ankeedile vastanust 27 on kõrgharidusega ning 32 neist on kirikus töötanud

üle 10 aasta. Keskhariidusega on 6 vastanut ning kutsehariidusega 1 vastanu. Ükski vastanud muusik ei olnud käesoleva töö valmimise ajal töötanud kirikus vähem kui 3 aastat.

Tutvumisküsimuste hulka võib lugeda ka küsimused, kas ollakse psalmilaulmist kusagil õppinud ja kas tuntakse selle teema vastu huvi. Õppimise osas olid vastused äärmuslikult erinevad, vastanute seas oli nii iseõppijaid kui ka kõrgemal tasemel psalmoodiaga tegelenud muusikuid. Õppimisvõimalustest mainiti koolitusi 7 korda, sealhulgas nimeliselt Margit Aava, Ene Salumäe ja Elke Undi (kõiki 1 kord) ning Eerik Jõksi (3 korral) koolitusi. Varasematest huvilistele olulistest harivatest sündmustest nimetati 2 korral Gregoriaani päevi Martnas ja 1 korral Gregoriaani päevi Araišis Lätis. Hariduse osana saadud koolitust Viljandi Kultuuriakadeemias, Kirikumuusikakoolis, UI Muusikaosakonnas või mujal nimetati 10 korda. Üks vastanu on teinud kirikulaulu alal teadusmagistritöö ja kaitsnud ka doktoriväitekirja. Iseõppijaid oli vastanute seas 2. Neid, kes pole üldse psalmilaulmist õppinud, oli vastanute seas 12.

29 vastanut ütles, et tunneb psalmilaulmise vastu huvi ning vaid 5 inimest vastas, et huvi puudub. Nende seas, kes olid psalmilaulmist õppinud, oli ainult üks inimene, kes teatas, et ei soovi sellega edasi tegeleda. Vastust põhjendas muusik huvipuudusega ning väitega, et peab psalmilaulmist üldse luterlikus kirikus ebasobivaks.

4. 2. Psalmilaulmise kasutamise praktika EELK kogudustes

Ankeedi sisulised küsimused võib jagada kolme rühma:

- küsimused psalmide tegeliku kasutamise kohta konkreetse koguduse jumalateenistusel ja muudel kiriklikel talitustel,
- psalmide laulmise praktilist külge kirjeldavad küsimused,
- vastaja hinnangut uurivad küsimused.

Esimeses küsimuserühmas vastajailt saadud teavet on otstarbekas esitada järgmise tabelina. Number tähistab antud küsimusele jaatavalt vastanute arvu. Tabelis on ankeedile vastanud muusikutele lisatud 4 isikliku kirjaga vastanu käest saadud andmed.

Tabel 1. Psalmide kasutamise sagedus jumalateenistustel ja muudel kiriklikel talitustel.

	Psalmide laulmine jumalateenistustel	Psalmide laulmine muudel kiriklikel talitustel
alati	5	3
Paar korda kuus	2	1
Paar korda kvartalis	1	2
Paar korda aastas	7	2
Väga harva	8	4
Ei laula üldse	15	26

Tabelist võib näha, et psalmilaulmist on oma töös kasutanud 23 kirikumuusikut ehk ligikaudu 6/10 vastanutest. Peamist hüpoteesi psalmilaulmise vähese kasutamise kohta ei saa vastanute väikese hulga tõttu siiski kinnitada ega ümber lükata. Võib märgata, et üle poole vastanud muusikutest on psalme laulnud. Samas leiab mõningat kinnitust arvamuse, et küsitlusele vastasid pigem need muusikud, kes psalme oma töös kasutavad ning selle teema vastu huvi tunnevad.

Vastustest selgus ka, et psalme lauldakse pigem pidulikel puhkudel – suurte kirikupühade jumalateenistustel (8 vastust), sealhulgas täpsustas 3 vastajat, et kasutavad psalmilaulmist just pidulikel õõmissadel. Kiriklikest talitustest, mil psalme lauldakse, nimetati matuseid (6 vastust), laulatust (2 vastust), vesprit (1 vastus) ja hingedepäeva palvust (1 vastus). Üks muusik teatas, et laulab psalme pigem kodus oma perega ja sõprade seltskonnas, mitte kirikus. Psalmide lauldakse jumalateenistustel sagedamini kui muudel kiriklikel talitustel. See on ka üsna ootuspärane, kuna EEKL-s üldiselt ei peeta hommiku- ja õhtupalvusi, kus psalmilaulmisel võiks olla kandev roll. Psalmilaulmine võiks leida koha näiteks palvapäevade orgaanilise osana.

Küsimustest psalmiviiside kohta selgus, et enamasti lauldakse neid psalmitoonidel. 23 psalme laulva muusiku käest sain psalmitoonide kasutamisele 20 jaatavat vastust, neist 8 vastas „mõnikord“. Lisaks psalmitoonidele lauldakse psalme ka

- omaloodud viisidel (8 vastust),
- vanamuusikat kasutades (8 vastust),

- kasutades psalmitekstidele loodud kaasaegsete heliloojate laule (6 vastust),
- kasutades psalmitekstidele loodud koorilaule (2 vastust).

Vastustest tuleb selgesti välja, et psalmide laulmine ja psalmitoonid kuuluvad kokku, ehkki EELK-s puudub järjepidev psalmilaulmistraditsioon. Psalme kirikus laulvate muusikute hulgas leidis kaks inimest, kes ei kasuta psalmitoone – mõlemad laulavad psalme omaloodud viisidega. Neli vastanut, kes ei kasuta psalmilaulmist igapäevases kirikutöös, pidas vajalikuks ära märkida, et on laulnud psalme koorilauludena (2 vastust) või laulavad neid omaloodud viisidel (2 vastust). 2 muusikut ütlesid end kasutavat laulmiseks psalmitoone, aga mitte jumalateenistustel või kiriklikel talitustel.

Vastuste põhjal selgus, et lauldavate psalmide tekstid võetakse otse Piiblist ning vajadusel kohendatakse. Üldse vajas tekst kohendamist 13 muusiku arvates, 8 neist vastas, et kohendab teksti mõnikord. Piibliväljaandeist nimetati „viimast tõlget“ (4 vastust), 1999. a Piiblit ja 1997. a Piiblit. Üks vastanu eelistas kindlalt Kasemaa tõlget, st tegelikult ilmselt 1989. a UT ja Psalmide väljaannet. Üks muusik teatas ka, et „vanem /tõlge/ sobis laulmiseks rohkem“. Üldse nimetas konkreetset väljaannet eelistusena 8 muusikut. Enamasti võetakse tekst lihtsalt kättesaadavast või konkreetse kirikus kasutatavast piibliväljaandest.

Psalmi meloodilist liini on muutnud 18 muusikut, neist 12 vastas „mõnikord“. Võrreldes teksti ja viisi kohendamist selgub, et piibliteksti ja viisi sobitamisel muudetakse pigem viisi kui teksti. Kindlasti on selle üks olulisem põhjus respekt pühakirja suhtes. Samuti näitab see psalmilaulmise puhul teksti primaarsust, mis on samuti ootuspärane, kuna Eesti luterlastele on ilmselt meetriliste psalmide laulmine võõram kui psalmoodia. Kuigi ainult üks vastanu teatas täpsustavalt erinevate piiblitõlgete kombineerimisest, võib see võtte olla sagedamini kasutatud. Arvan, et algkeelest ise teksti tõlkimise või vaba muutmise asemel uuritakse pigem erinevaid tõlkeid ja kasutatakse sellest tulenevalt ka kombineerimist.

Kindlaid psalmitoone eelistavaid muusikuid oli kaheksa. Eelistatavatest psalmitoonidest mainiti üks kord V ja viis korda VIII tooni. Vastati ka, et valitakse „jõukohaseid“, „vanimaid“ või „rõõmsamaid“ psalmitoone (iga arvamus 1 kord). Üks muusik teatas, et valib psalmitooni vastavalt inimestele. Ehkki psalmitoone pole kuigi palju, teevad erinevad algus-

ja lõpuvormelid võimalikuks praktiliselt kõikvõimalike tekstide kasutamise ja soovitud konkreetse antifoni lisamise. Psalmitoonidel on pisut erinev keerukusaste ja meeleolu. Kõik muusikud, kes üldse psalmitoonieelistuse konkreetset kirja panid, nimetasid lemmikuna VIII psalmitooni. Seetõttu võib väita, et VIII tooni kasutatakse sagedamini.

Psalmi valikul arvestatakse päeva kirjakohti (16 vastust) ja EELK kirikukalendris antut (13 vastust), aga valitakse ka vabalt (6 vastust). Ühel korral nimetati valiku tegemise juures vanakiriklikku kalendrit ja Agenda *introitust*.

Antifone kasutab psalmilaulmise juures 12 muusikut alati, 8 mõnikord. Viisid öeldi olevat:

- omalooming (10 vastust),
- pärinev gregoriaani laulust (9 vastust),
- pärinev kaasaegsete heliloojate muusikast (8 vastust),
- pärinev vanamuusikast (6 vastust),
- pärinev psalmiviisist (1 vastus),
- pärinev anglikaani psalmidest (1 vastus),
- pärinev KLPRst (1 vastus).

Käesolevate andmete põhjal võib väita, et ka antifon kuulub kirikumuusikute jaoks psalmilaulmise juurde. Antifoni meloodia ja teksti suhtes valitseb üldiselt vabameelne hoiak. Antifone KLPR-st võtnud muusik täpsustas, et kaasab psalmide laulmisel kogudust. Kogudus laulab KLPR-st tuttavat koraali, kirikukoor selle vahele psalmi. Psalmide esitamisel tavalise koori- või soololauluna taandub kogudus publikuks, kes kuulab, aga ei osale. Koguduse kaasamiseks soovitas Gerhard Jüngst mõnikord laulda antifoni ka refräänina psalmi vahele (suuline teade Gerhard Jüngstilt 23. august 1995). Muidugi tuleb silmas pidada, et ei koraali ega psalmi mõte seejuures kaotsi ei läheks. Kui kogudus laulab antifoniks tuttavat laulu ja saab seda teha psalmi jooksul mitu korda, püsib tähelepanu ka psalmi juures arvatavasti paremini, ent responsoorse psalmilaulmise ohtude suhtes tuleks siiski tähelepanelik olla.

Psalmiviisist pärinevaid antifone hakati looma alles XX sajandi lõpul – esimest korda kasutati seda võtet 1989. a välja antud lauluraamatus „United Methodist Hymnal“, kus oli responsoorse psalmilaulmisviisiga esitatud kogu Psalter (Brinck 2012: 55). Psalmiviisist ning

anglikaani psalmidest pärinevate antifonide kasutamine näitab kahtlemata muusikute laialdast silmaringi ja oikumeenilist mõttelaadi.

Antifoni teksti valik on samuti mitmekesine. Tekste leiti:

- samast psalmist (9 vastust),
- mujalt Piiblist (9 vastust),
- kaasaegsest vaimulikust kirjandusest (2 vastust),
- ajaloolisest vaimulikust kirjandusest (2 vastust),
- kiriku käsiraamatust (1 vastus),
- KLPRst (1 vastus),
- loodi ise (1 vastus).

Nagu näha võib, kinnitab uurimus antifonide osas EELK koguduste psalmilaulmise kuulumist läänekiriku traditsiooni. Muusikute kasutatavad antifonid kuuluvad ideeliselt psalmi juurde, kuid nende tekstide ja viiside valikul ollakse loovad ja lähtutakse eelkõige isiklikust arvamusest.

Psalme lauldakse enamasti eesti keeles (25 vastust), sellele võib lisanduda laulmine ladina keeles (9 vastust). Üks muusik täpsustas, et keel sõltub oludest ja muusikalisest algmaterjalist. Ainult ladina keeles laulab psalme kaks muusikut, kusjuures kumbki neist ei kasuta psalme jumalateenistustel vm kiriklikel talitustel ning mõlemad laulavad psalme huviliste ringiga. Luterliku kiriku maakeelsuspõhimõtte on Eesti muusikutes tugevasti juurdunud. Kui jumalateenistusel lauldakse psalmi mitte kontsertnumbrina, vaid kaasa teenides, on loomulik, et lauldakse eesti keeles. Erandina võiks psalme ladina keeles laulda näiteks oikumeenilistel üritustel.

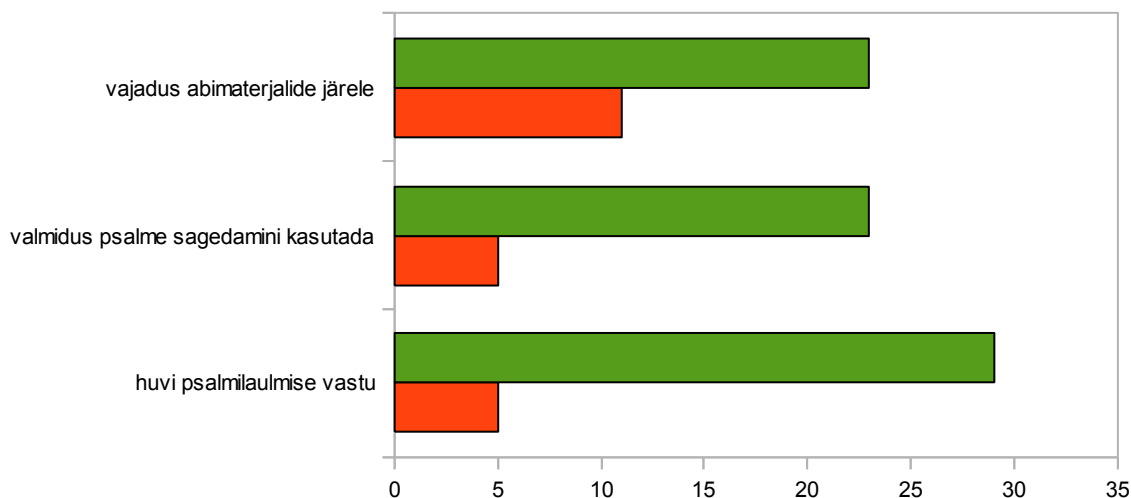
Küsimuse kohta, kellega psalme lauldakse, tuli vastuseks: kirikukooriga (13 vastust), huviliste ringiga (12 vastust), üksi (9 vastust), vaimulikuga (3 vastust), kogudusega (2 vastust), ansambliga (1 vastus) ja perega (1 vastus). Üks muusik täpsustas, et mõnikord kasutab ta ka muusikainstrumente. Psalmide mõnel pillil saatmise kohta eraldi küsimust polnud, seetõttu ei saa kindlalt väita, et saadet tavaliselt ei kasutata, aga kindlasti on üldisem ikkagi psalmi laulmine *a cappella*, erinevalt näiteks anglikaani kiriku traditsioonist (suuline teade rev

Bernhard Georg Schünemannilt 7. mai 2013).

Psalme lauldakse nii kahe grupiga vastamisi (15 vastust) kui ka nagu tavalist laulu (10 vastust). Vastuseid analüüsid selgub, et psalmitooni kasutamine ei tähenda automaatselt laulmist 2 grupiga. Vastamisi laulmine saab võimalikuks, kui lauljaid on rohkem kui üks. Saadud vastuseid kõrvutades võib märgata, et kirikukooriga lauldes jagunevad vastused pooleks – 7 juhul lauldakse kahe grupiga, 6 juhul nii nagu tavalist laulu. Huviliste ringiga lauldi kahes grupis 4 juhul 12st. Lauldakse ka nii, et muusik moodustab üksi ühe grupi (kindlalt saab seda väita 3 vastuse puhul, aga võimalik on ju ka näiteks kirikukooriga lauldes jagunemine 1+koor). Muusik võib laulda vaheldumisi vaimulikuga (1 kindlalt jaatav vastus). Üks vastaja on psalme laulnud ka vaheldumisi kogudusega. Nagu eespool märgitud, on oluline laulmises osalemine. Arvan, et ei saa väita nagu oleks psalmoodiat kahe grupiga lauldes oluliselt lihtsam vältida esinemisolukorra tekkimist. Lauljate aktiivsust ja tähepanelikkust see kindlasti tõstab. Võib aga juhtuda, et sel moel laulmine tekitab kuulajates just eraldatuse või lausa kõrvalejäetuse tunde – see on responsoorsele laulmisviisile iseloomulik probleem (Brinck 2012: 55). Laulmisviisi valib muusik inimesi tundes ja olusid arvestades. Sealjuures on minu arvates tähtis tutvustada psalmilaulmist ka koguduse liikmetele, kes ei laula – kui kirikuline ei saa toimuvast täpselt aru, võib tähelepanu hajuda.

Lisainfot psalmilaulmise kohta ütles vajavat 23 vastanut, neist 12 tundis infost puudust aegajalt. 7 muusikut leidis, et ei tunne infost eriti puudust, 3 omas piisavalt infot. Muusikute hulgas, kes on psalmilaulmisest huvitatud ja kasutaksid psalmilaulmist sagedamini, kui abimaterjalid oleksid kättesaadavamad, oli ainult 2 inimest, kes teatas, et ei tunne infost puudust või omavad juba piisavalt infot. Neid, kes eelnimetatud kahele küsimusele jaatavalt või pigem jaatavalt vastasid ning tunnevad infost puudust, on 19. Täielikku ükskõiksust psalmilaulmise vastu ilmutas 4 vastanut. Üks vastanu kirjutas, et kuigi ei tunne psalmilaulmise vastu erilist huvi, tunneb siiski puudust abimaterjalidest ja õppepäevadest. Käesolevate andmete põhjal võib öelda, et töö alguses esitatud hüpotees info vähesuse kohta vastab tõele. Järgnev diagramm näitab muusikute vajadust abimaterjalide järele, valmidust psalmilaulmist rohkem kasutada ning huvitatust. Rohelisega on märgitud inimeste hulk, kes vastasid küsimusele jaatavalt või pigem jaatavalt, punasega nende inimeste hulk, kes vastasid eitavalt või pigem eitavalt.

Diagramm 1. Muusikute meelestatus psalmilaulmise suhtes ja vajadus abimaterjalide järele.

Infot küsitakse kõige sagedamini teiste inimeste – sõprade, koorijuhi, õpetajate – käest (16 vastust), aga samuti otsitakse internetist (9 vastust), raamatukogust (6 vastust), isiklike materjalide hulgast ja elukogemusest (4 vastust), koolist saadud materjalidest (3 vastust), õppepäevade ja seminaride materjalidest (2 vastust), gregoriaani laagri materjalidest (2 vastust), KLPR-st (1 vastus). 5 vastajat ei oskaks kusagilt infot otsida või ei tunne asja vastu piisavalt huvi, et selle nimel vaeva näha. Mainiti ka ühte konkreetset raamatut: Maris Lend „Piibilaulud“. Isiklike suhete kõrval on internet kaasajal tähtsaks infoallikaks saanud. Kiiruse ning kättesaadavuse tõttu võiks kaaluda virtuaalset teabejagamist. Eelteadmisi ning lihtsaid kommenteeritud noodimaterjale omaval huvilisel oleks selle läbi olemas alus, millelt edasi minna. Meeles tuleks pidada, et psalmilaulmine on olemuselt ikkagi ühine tegevus. Mitmed uurijad ning muusikud rõhutavad psalmilaulmise lähendavat mõju (nt Brinck 2012: 49, Jüngst: 27).

Küsimusele, kas arvatakse kasutatavat psalmilaulmist sagedamini, kui materjalid oleksid kergemini kättesaadavad, vastas jaatavalt 11 ning eitavalt 4 inimest. 12 muusikut vastas „arvatavasti“ ja 7 „ei oska öelda“. Liites jaatavad ning pigem jaatavad vastused antud küsimuse kohta ja võttes arvesse muusikute huvi ning soovi teema kohta rohkem infot ja abimaterjale saada, võib väita: 23 inimest 34st ehk umbes 2/3 vastanud muusikutest on valmis psalme sagedamini laulma, kui saavad toetust teadmiste ja praktiliste abimaterjalide

näol.

4. 3. Kirikumuusikute arvamused psalmilaulmise kohta

Erilise huviga ootasin kirikumuusikute arvamusi psalmilaulmise positsiooni kohta EELK-s ning vastuseid küsimusele, miks nad peavad või ei pea psalmide laulmist vajalikuks. Hinnanguliste küsimuste vastused olid järgmised.

Tabel 2. Vastused küsimusele: „Kui oluliseks peate psalmide laulmist luterlikul jumalateenistusel?“

Vastuse variandid	Vastajate arv
Väga oluline	8
Pigem huvitav kui oluline	16
Ebahuvitav, aga vahel põhjendatud	3
Vajalik traditsiooni säilitamiseks	5
Ei oska öelda	2

Tabel 3. Vastused küsimusele: „Kui tähtsal kohal olevaks hindate psalmilaulmist kaasaegsetes EELK kogudustes?“

Vastuse variandid	Vastajate arv
Piisavalt tähtis ja kasutatav	4
Pole tähtsal kohal, aga kasutatakse	14
Ei kasutata piisavalt	13
Ei kasutata, aga pole ka vaja	3
Ei oska öelda	0

Vastustest võib järeldada, et kuigi psalmilaulmist ei peeta ülioluliseks, arvatakse siiski, et tegemist on väärtusliku ning rikastava nähtusega. Võib näha, et muusikutele ei tekitanud psalmilaulmise hetkeseisu hindamine raskusi ja igapäev oli oma arvamus. Lisades tabelis esitatud teabele eelmistest küsimustest saadud info muusikute valmiduse kohta psalme rohkem kasutada, võiks siit välja lugeda, et psalmilaulmise populaarsus EELK-s on kasvamas. Kindlate järelduste tegemiseks on vastajate hulk liiga väike. Arvesse võttes möödunud sajandi

lõpu poliitilisi olusid, on võimalik, et Eestisse jõuab alles nüüd XX sajandi lõpukümnendite suund psalme taas aktiivsemalt kasutada.

Psalmilaulmise põhjenduseks tuli järgmisi vastuseid (samatähenduslikud vastused on summeeritud):

- psalmilaulmine süvendab keskendumist ja tekitab palvemeeleolu, on hingehoidlik, muudab inimese paremaks (4 vastust),
- psalmilaulmine on oluline kristliku kiriku traditsiooni säilitamiseks (4 vastust),
- psalmid on Jumala sõna, mis tunnistab Kristusest (3 vastust),
- psalmilaulmine on loomulik osa missast, jumalateenistuse põhilised ehituskivid (3 vastust),
- psalmilaulmine on midagi uut ja huvitavat kogudusele, kaasajal on vajadus erinevate muusikatega jumalateenistuste järele (2 vastust),
- luterlus kasutab kogu Piiblit, psalmide kirjutajad on oma hinge palvesse valanud, miks me ei peaks siis neid jumalateenistusel kasutama (2 vastust),
- psalmilaul on kloostrite esimene laul, see on eriline ja püha, üheshingamine ja kaasalaulmine (1 vastus),
- psalmilaulmine on pigem vaimulike era-algatus kui koguduse tahe ja vajadus (1 vastus),
- psalmilaulmine pole küll jumalateenistuse loomulik osa, aga muudab erilised sündmused veel pidulikumaks (1 vastus),
- laulmine aitab kinnistada Piibli teksti (1 vastus).

20. saj keskpaigast otsib luterlik kirik uut identiteeti. Ühelt poolt toimub tagasipöördumine ajaloolise missa poole, teisalt tunnetatakse kaasaegse maailma vabadust ja mitmekesisust ning vajadust selles millelegi toetuda. Pidepunkti leidmiseks proovitakse kombineerida missa ja kiriku autoriteeti ning hierarhiat usuga, et Piibel on usu alustala ja iga kristlane – preester. Paljudes riikides on luterlik kirik olemuselt rahvuslikuna struktureeritud riigikirik, kus püütakse leida tasakaalu uute vajaduste ja traditsiooni vahel ning saavutada uut turvatunnet. Lutheri lahenduses on kirik – lava, Piibel – usuressurs, tõeline kindlustunne saab aga olla ainult ühenduses Jeesus Kristusega. Kirikulaul on viis saavutada Issanda ligiolu. (Balslev-Clausen 2009: 362) Küsitlusest on näha, et muusikud hindavad psalmilaulmise juures kõige

rohkem selle vaimset mõju ning võimalust säilitada ajaloolist traditsiooni.

Psalmide laulmine võib olla ainulaadne emotsionaalne kogemus. XX saj on täheldatav luterlaste ja rooma-katoliiklaste liikumine vastupidises suunas: katoliiklased kulgevad rahvalikkuse (ning rahvuslikkuse) ja lihtsuse poole, mis on reformatsioonile iseloomulikud nõudmised. Luterlased aga vaatavad tagasi reformatsiooniaelsesesse aega ja taasavastavad kloostrite vajalikkust, kasutavad gregoriaani stiilis hümne ja litaaniaid ning rõhutavad kiriku autoriteeti. (Hustad 1984: 419) Sarnased liikumised on minu hinnangul toimunud ka Eestis.

Paarikümne aasta eest Eestis läbiviidud uue *missamuusika* loomise käigus olid esialgse konkursi läbinud viiest variandist kaks selgelt gregooriuse laulu stiilis, jumalateenistusest on saanud missa, kirikuõpetajast – preester.

Kaasaegsed katoliiklased laulavad rahvuskeeltes, luterlastele aga pakuvad 1978. ja 1982. a „Lutheran Book of Worship“ ja „Lutheran Worship“ psalmide kasutamist. Toimub ka protestantide omavaheline lähenemine – hommikupalvus saab luterluses uut populaarsust, samal ajal tõuseb näiteks anglikaani kirikus missa külastatavus. (Hustad 1984: 419) Psalmide osa on olnud lisatud praktiliselt igasse XX sajandi lõpul ja XXI sajandi aluses ilmunud protestantlikku lauluraamatusse – ja mõnesegi neist esimest korda (Brinck 2012: 48). KLPR psalme ei sisalda, kuid muusikute vastuste põhjal võib väita, et ka Eestis tuntakse huvi psalmilaulmise vastu, ja mitte ainult traditsiooni säilitamise, vaid ka usuelu ning jumalateenistuse rikastamise osas.

Eeltoodud loendis võib eraldada kolm vastusetüüpi: vaimulikud, ajaloolised ja psühholoogilised põhjendused. Vaimulikud vastused keskenduvad inimese usuelule ning vaimulikule kasvamisele, põhjendades psalmide vajalikkust neile kaasaaitamisega. Teine vastustegrupp põhjendab psalmilaulmise vajalikkust ajaloolise traditsiooni säilitajana või sellega, et tegemist on end ajaloos õigustanud nähtusega. Kolmas vastuserühm näitab kõige rohkem psalmilaulmise praktilisi põhjendusi, tuues välja, et tegemist on vaheldust võimaldava ja konkreetseid tundeid tekitava nähtusega. Väärib märkimist, et esimeses rühmas ei olnud ainsatki vastust, mis oleks kas või pisut negatiivne. Ajaloolise rühma vastustes on juba mõningaid ebakõlasid: leidub vastuseid, mis rõhutavad psalmilaulmise ajaloolist iseloomu ja

sellest tulenevat loomulikku õigustust psalmilaulmisele, aga on ka neid, kes märgivad ära tõsiasja, et luterlikku traditsiooni kuulub pigem koraalide kui psalmide laulmine. Viimases rühmas võib näha ka täiesti eitavat suhtumist psalmide laulmise suhtes. See tuleb eriti hästi esile, kui vaadelda lisaks ka teiste hinnanguküsimuste vastuseid.

Neli muusikut mainisid isikliku suhtlemise käigus ka psalmilaulmise positiivset muusikalist mõju. Üks neist kirjutas: „Soovitaksin kõigil, kes tegelevad vokaalmuusikaga, laulda psalme: suurepärase abi fraasi loomulikku kujundamiseks, seda ka rütmi seisukohast“.

Nagu võib näha eelnevatest hinnangutest ja nende põhjendustest, on inimestel tegelikult soov psalme laulda, tutvuda ajaloolise traditsiooniga ja leida midagi uut või õigemini hästi unustatud vana. Kuigi huvi psalmilaulmise vastu on olemas, võib tabel 3 põhjal väita, et psalme võiks kasutada rohkem. Küsimusele, mis palus täpsustada psalmide laulmist takistavaid tegureid, vastati näiteks, et puudub käepärane psalmilaulmise juhend ja lauldavaks tõlgitud tekst; kui need oleks olemas, siis saaks psalme laulda. Psalmilaulmist takistavate teguritena toodi välja järgmised:

- infopuudus (16 vastust),
- nootide jm kirjavara puudus (11 vastust),
- huviliste seltskonna puudus (10 vastust),
- lauljate puudus (9 vastust)
- koguduse juhtide vastuseis (6 vastust),
- koguduse või kirikukoori passiivsus (4 vastust),
- vastavate teadmiste, hariduse ja mõistmise puudus (4 vastust),
- psalmilaulmist peetakse luteri kirikus sobimatuks (3 vastust),
- ajapuudus (3 vastust)
- traditsiooni puudumise tõttu psalmilaulmist võõrastatakse (1 vastus),
- psalmilaulmiseks sobiva koha puudumine jumalateenistusel (1 vastus),
- psalmilaulmine muudaks jumalateenistuse liiga pikaks (1 vastus).

Kõige sagedamini nimetatigi psalmilaulmisest huvitatud inimeste puudumist ja vähest teadlikkust. Need kaks tegurit koos võivad tekitada suletud ringi: huvilisi on vähe, sest psalmilaulmisest ei teata üldiselt suurt midagi peale selle, et tegemist on „katoliikliku muusikaga“; noote pole aga mõtet välja anda või õppepäevi korraldada, sest huvilisi on liiga

vähe.

Ajapuuduse all mõisteti põhiliselt õppimiseks ja süvenemiseks vajaliku aja puudumist. Mõnel korral nimetati ka koguduse juhtkonna vastuseisu ja seda, et psalmilaulmist peetakse luterlastele sobimatuks. Iroonilist suhtumist „katoliiklaste laulusse“ olen kogenud ka isikliku tööalase suhtlemise käigus. Brinck kutsub just liturgilises plaanis hoolega läbi mõtlema, kuhu psalmilaulmine sobib ja mis ülesannet see täidab. Traditsiooniline psalmilaulmise koht jumalateenistusel paikneb peale VT lugemist – ja see asukoht näitab psalmide laiahaardelisust. (Brinck 2012: 56–57) Ometi ei pea piirduma jumalateenistusega või alustama sellest. Üks vastanu leidis, et luterlikus kirikus (mitte küll EELK-s) esineb ka psalmilaulmise liigtarvitamist – selle kasutamist kohas, kus see pole vajalik.

Nii Jüngst kui ka Brinck toovad välja, et psalmilaulmine on oikumeeniline tegevus (Jüngst: 28, Brinck 2012: 48). Võib-olla võiks psalmilaulmist kasutada näiteks koostegevusena oikumeenilistel jumalateenistustel.

Viimases küsimuses uurisin, milliseid alternatiive näevad muusikud psalmoodiale. Pakuti järgmisi variante:

- midagi eesti rahvalaulust, oma psalmitoonid, aga need peaks ise kujunema, mitte käsu peale tekkima (1 vastus),
- psalme võiks laulda vaimulikel rahvaviisidel (1 vastus),
- võiks kasutada regilaulu viise (1 vastus),
- võib laulda heliloojate kirjutatud psalmimuusikat (1 vastus),
- kasutada uut muusikat (1 vastus),
- kasutada kaasaegseid seadeid (1 vastus),
- psalmilaulmise asemel võiks laulda koraale vahel ka ilma orelisaateta (1 vastus),
- võiks luua ise uusi psalmitoonilaadseid vormeleid (1 vastus).

Ühe käepärase lahendusena pakuti välja, et psalme võib ka lugeda. Muuhulgas soovitati laulda rohkem psalmidel põhinevaid koraale või ka lihtsalt õppida koraale korralikult laulma (3 vastust). Lisaks psalmilaulmisele tuletas üks muusik meelde, et pidulikel puhkudel võiks laulda ka muid Piibli kirjakohti.

Nagu loendist näha, pakuti psalmitoonidel laulmise alternatiivina kõige sagedamini välja eesti rahvamuusikat vaimulikest rahvalauludest regilauludeni. Pikka aega on kirikulaulu rahvalaulu-taoliselt lauldudki. Paul ütleb eesti regilaulu kirikulauluga võrreldes: „Kirikus lauldi samas maneeris mis kiige all“. See tähendab: lauldi nagu rahvalaulus eeslaulja järgi. (Paul 2001: 11) Sissejuhatuses tõin paralleeli psalmide laulmise (ka üldiselt koguduse poolt lauldava kirikulaulu) ja rahvalaulu vahel. Suulise kultuuri (rahvalaulu) ja kirikulaulu maailmal on palju ühist, aga ka oluline erinevus – kirjaoskus.

Koraale lauldes tekkis raskusi koguduse koospüsimisega laulu ajal, sest inimesed olid harjunud kõigepealt eeslauljat kuulama ja siis temaga vabalt liituma, mitte hästikorraldatud koorina koos laulma (Paul 2001: 11). Kaasajal aitab koguduse laulmist õiges rütmis hoida orel. Viimane EELK lauluraamat (KLPR) sisaldab lisaks sõnadele ka noote, see aitab omakorda kaasa laulukultuuri parandamisele või vähemalt muutumisele kirjakultuuri osaks. Kaasaeses maailmas aitab kirjaoskus aega säästa. Kui veel sadakond aastat tagasi õpiti kirikulaule jumalateenistustel praktilise kaasaulmise teel (muidugi ka koolis ja kodus lauldes), siis tänapäeval on (noodi)kirjaoskajal lihtne haarata lauldavat koraali ilma eelneva harjutamiseta. Nagu psalmilaulmist takistavate tegurite kokkuvõttest näha, pole ajapuudus küll kõige sagedamini mainitud, aga siiski mitmel korral nimetatud takistus. Selleks, et laulda psalmi kaunilt, tuleb kooslaulmist harjutada – see aga vajab aega harjutamiseks ja süvenemiseks.

Helen Kõmmus selgitab vaimuliku rahvalaulu mõistet. See on väga mitmekesise vormiga laul, kus vaimulikku sõnumit kannab enamasti tekst. Vanemas kihistuses leidub väikese heliulatusega retsitatiivseid laule, uuemas autorilaulu mõjutustega harmoonilise ülesehituse ja suurema heliulatusega laule. Uuemate laulude üks rühm moodustub ka folkloriseerunud koguduselauludest. (Kõmmus 2001: 78)

Eerik Jõks kirjeldab gregooriuse laulu repertuaari kahe muusikalise traditsiooni – klassikalise ja rahvamuusikalise – vahel olevana. Noodimaterjali põhjal kuuluks see klassikalisse muusikasse, mitmeti tõlgendatavad esitusparameetrid on aga rahvamuusika tunnuseks. (Jõks 2010: 34) Psalmilaulmine eesti moodi võiks meie rahvalaulukogemust arvestades olla midagi

suulise eeskuju najal õpitava gregoriaanika taolist. Nagu üks vastaja kirjutas: „/.../psalmitoonid /.../ peaksid ise kujunema...“. Kujunemiseks on vaja aega ja inimesi, kes psalme laulaksid.

KLPR sisaldab väga vähe eesti päritolu koraale. Siitan küsib: „Kas kirik peaks tahtma näiteks kirikulaulu ümbervormimise kaudu meie identiteeditunnet mingil moel kujundada või juhtida?“ (Siitan 2001: 43). Üks võimalik liikumissuund oleks rahvalaulu laialdasem kasutamine. Psalmilaulmine oma pika ajalooga annab võimaluse toetuda millelegi äraproovitudle ning samal ajal meie luterlikus traditsioonis uudsele ja ühendada eesti rahvatraditsioon ristikiriku traditsiooniga. Psalmide laulmine vaheldumisi eeslauljaga peaks rahvamuusika tundjatele olema lihtne ja tuttav laulmismoodus.

Viimase küsimuse kommentaariks pean vajalikuks märkida, et sellele vastanute hulk oli väga väike (8 inimest), millest võib järeldada, et psalmilaulmisele alternatiivi leidmine pole sugugi lihtne ülesanne.

Usun, et töö psalmilaulmise uurimiseks ja uute võimaluste avastamiseks on Eestis alles algamas. Mulle kättesaadavate andmete sh küsitlusele vastanud muusikute hinnangute põhjal võin teha oletuse, et psalmilaulmist kasutatakse EELK jumalateenistustel vähe, aga see pole ka täiesti tundmatu praktika. Uurimuses leidis kinnitust oletus, et muusikud tunnevad puudust psalmide kohta käivast infost ja noodimaterjalidest. Psalmide laulmine tähendab muusikute jaoks enamasti psalmoodia kasutamist ning lähtumist ajaloolisest traditsioonist, ka on psalmilaul tugevalt seotud vaimulike väärtustega.

On tõenäoline, et ankeedile vastasid pigem need muusikud, kellel on psalmilaulmise kohta oma arvamus. Vastustest on näha, et see arvamus on pigem positiivne. Tuleb aga ära märkida väga tagasihoidlik vastuste arv, millest võib järeldada, et muusikute huvi antud teema suhtes on väike.

KOKKUVÕTE

Psalmoogia on väga vana kristlaste psalmilaulmisviis, mis on tuttav ja kasutatav nii ida- kui läänekirikus. Idakiriku lauluvaras on Psalter iga inimese jaoks olulisel kohal. Läänekirikus jäi psalmide laulmine keskajal „munkade tööks“. Reformatsiooni käigus said psalmid taas ka Läänes iga inimese usuelus tähtsamaks. Eriti populaarne on psalmilaulmine anglikaani kirikus, kus on laialt levinud ka hommikupalvused. Luterlastele on see tava ometi võõraks jäänud ning psalme kasutatakse pigem isikliku lugemisvarana ja palve-etalonina. Alates XX sajandi lõpust võib märata psalmide kasutamise uut elavnemist ka protestantlikes kirikutes.

Psaltri kasutamise tõttu palvetamisel on seda läbi aegade peetud küllalt oluliseks VT raamatute seas, mistõttu Laulud on enamasti lisatud ka UT väljaannetele. Eestis on huvilisel sobivat psalmi otsides võimalik valida vähemalt kolme erineva kaasaegse tõlke seast.

Psalmide sisu on väga mitmekesine, Psaltrist võib leida tuge erinevate hingeseisundite puhul. Põhimõtteliselt võib psalme lugeda ka luuleraamatuna. Üks niisugune tõlge on Eestis välja antud Salo & Hirve „Psalmid“.

Psalmilaulmist kaasajal on nii eesti kui naabermaade luterlaste seas väga vähe uuritud ja selle kohta on raske leida kättesaadavat materjali.

Käesolevas töös uurisin psalmilaulmise traditsiooni ja selle tegelikku kasutamist konkreetselt EELK kogudustes. Selgitamaks, kui sageli psalmilaulmist kasutatakse, koostasın küsitluse, mille saatsin interneti kaudu laiali EELK koguduste kirikumuusikutele. Vastuseid tuli tagasi oodatust vähem (167st saadetud ankeedist sain tagasi 34, neli inimest vastas väga lühidalt isikliku kirjaga). Saadud vastuste vähese hulga tõttu ei saa minu hinnangul kahjuks teha põhjanevaid järeldusi psalmilaulmise populaarsuse või ebapopulaarsuse kohta EELK kogudustes.

Küsitluse põhjal võib teha oletuse, et kaasaegsete Eesti luterlaste seas pole psalmilaulmine kuigi levinud, aga huvi selle vastu muusikutele on.

Psalmilaulmist hindavad vastanud kirikumuusikud enamasti oluliseks nii kiriku traditsiooni säilitamisel ja tunnetamisel kui ka koguduse usu- ja muusikaelu mitmekesistamisel ja elavdamisel.

Psalmoogia kasutamise suuremate takistustena nimetati küsitlusele vastates vajaliku teabe puudumist ning huviliste vähesust.

Võimalike psalmilaulmise alternatiividena pakkusid vastanud muusikud psalmide lugemist, koraalilaulmist, autoripsalmide laulmist ja toetumist eesti rahvalaulule. Ühe lahendusena pakutud eesti vanema rahvalaulu viiside kombineerimine psalmilaulmisega võiks minu arvates anda väga huvitava tulemuse. Psalmide kasutamise võimalusena näen lisaks jumalateenistustele ning tunnivalvustele oikumeenilisi üritusi. Psalmide laulmine ei peaks küll olema kohustus, aga ka mitte „imelik katoliiklik tava“.

Olen kindel, et psalmoodiakogumiku koostamine nende muusikute kaasabil, kes praegu oma kogudustes psalme laulavad, rikastaks koguduste muusikaelu. Pikemas perspektiivis võiks ette võtta ka lauldavate psalmide raamatu väljaandmise – loetav psalmiraamat, 2009. a ilmunud „Psalmid“, meil juba on.

Kuna sageli otsitakse vajalikku teavet internetist, võiks just see olla kättesaadavaim võimalus muusikute vajadusi rahuldada. Abimaterjalide olemasolu annaks muusikutele suurema valikuvabaduse ning paremad võimalused psalmilaulmist oma töös senisest aktiivsemalt kasutada. Küsimus, millele tuleks vastata enne abimaterjalide loomist või koolituste läbiviimist, on: kas psalmilaulmise laialdasem kasutamine EELK-s on ülesehitav ja tarvilik, soovitatav huvitava ajaloolise traditsiooni säilitamiseks või kujutab endast hoopis ebavajalikku originaalitamist.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

- BALSLEV-CLAUSEN, Peter. Hymns and Hymn-Singing as an Indicator of the Church. – Journal of Theology, 2009, 4, 358–363.
- BRINCK, Emily R. Sustaining Practices of Psalmody. – Liturgy, 2012, 3, 48-57.
- DUBY, Georges. Katedraalide aeg. Tallinn, Kunst, 1999.
- HUSTAD, Donald P. The Psalms as worship expression: personal and congregational. – Review and Expositor 1984, 3, 407–424.
- JÕKS, Eerik. Gregooriuse laulu määratlemine mõiste ja nähtusena. – Res musica 2010, 2, 33–52.
- KALB, Friedrich. Grundriss der Liturgik. 3. Aufl. Evangelischer Pressverband für Bayern, München, 1985.
- KASEMAA, Kalle. Teo arvustamine. – Looming, 1996, 9, 1271–1281.
- KIRIKU LAULU- JA PALVERAAMAT. Toronto, Oma press, 1991.
- KLOOSTRI AJALUGU. Märksõnu ja seletusi.
http://www.piritaklooster.ee/kloostri_ajalugu_lisa.html 30. mai 2013.
- KÖMMUS, Helen. Vaimuliku rahvalaulu piiritlemisest. – Kelle laule me laulame? Hümnoloogiline kogumik. EELK konsistoorium, 2001, 74–82.
- LINDSTRÖM, Kati. „Kammertooni“ tõlgitus või tõlgitavus. – Vikerkaar 1998, 10–11, 167–169.
- OJAPERV, Ott. Psalmide tõlkimisest eesti keelde. Magistritöö. Tartu, Tartu Ülikool, 2003
- PATA, Elmi Johanna. Psalter (Laulud) Vanas Testamendis. – Mente et corde. Tallinn, Logos, 2000, 39–74.
- PAUL, Toomas. Eesti piiblitõlke ajalugu. ETA Emakeele Seltsi toimetised nr. 72, Tallinn, 1999.
- PAUL, Toomas. Mõningaid tähelepanekuid eesti kirikulaulu kujunemisest. – Kelle laule me laulame? Hümnoloogiline kogumik. EELK konsistoorium, 2001, 5–37.
- PIIBEL. Vana Testament, Apokrüüfid, Uus Testament. Tallinn, EPS, 2000.
- Responsorial psalmody - Grove Music Online. Oxford Music Online. Oxford University Press, 2007–2013.
<http://www.oxfordmusiconline.com.ezproxy.utlib.ee/subscriber/article/opr/t114/e5601?>

[q=responsorial&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit](#) 30. mai 2013

- ROSS, Kristiina. Ühest Piibli tõlkimise võimalusest. – Vikerkaar 1989, 12, 58–64.
- ROSS, Kristiina. Uni Jeruusalemmas. Valik heebrea luulet. Hortus litterarum. Tallinn, Aviv, 1996.
- SALO, Vello. Maakeelse Piibli kolm kuube. Aulaloeng. Tartu, Tartu Ülikooli teabetalitus, 1994.
- SALO, Vello. Esimene Taaveti laul: Piibli poeetiliste tekstide tõlkimisest. – Mille anni sicut dies hesternā... Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2003, 114–117.
- SALO, Vello & HIRV, Indrek. Psalmid. Maarjamaa, Pirita klooster, 2009.
- SIITAN, Toomas. Õhtumaade muusikalugu I. Talmar & Põhi, Avita, 1998.
- SIITAN, Toomas. Eesti kirikulaul või kirikulaul Eestis? – Identiteedist meie kirikulaulus. Kelle laule me laulame? – Hümnoloogiline kogumik. EELK konsistoorium, 2001, 38–45.
- SMITH, John Arthur, et al. Psalm. Grove Music Online. Oxford Music Online. Oxford University Press, 2007–2013
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/481610>
30. mai 2013.
- SUUR PIIBEL. Välja antud eestikeelse piibli 200 aasta juubeli tähistamiseks. Keuruu, Kirjastusaktiaselts Otava trükikojad, 1989.
- TOI, Roman. Vaimsed väärtused jumalateenistusel. – Kelle laule me laulame? Hümnoloogiline kogumik. EELK konsistoorium, 2001, 70–73.
- UUS TESTAMENT JA PSALMID ehk Vana Testamendi laulud. Tallinn, EELK Konsistoorium, 1990.

Avaldamata allikad

- JÜNGST, Gerhard. Das Buch der Psalmen. *S.a.* Anneli Vilbaste valduses olev käsikiri.
- JÜNGST, Gerhard. Suuline teade 23. august 1995.
- LANGSEPP, Lilian. Suuline teade 7. juuni 2007.
- SCHÜNEMANN, Bernhard Georg. Suuline teade 7. mai 2013.

LISA 1 Küsimustik

I Vastajat tutvustavad küsimused:

1. Vastaja staaž kirikumuusikuna.
2. Vastaja haridustase.

II Küsimused vastaja psalmilaulmispraktikast:

3. Kas kasutate jumalateenistustel vm kiriklikel talitustel psalmilaulmist?
4. Kui sageli kasutate jumalateenistustel psalmilaulmist?
5. Kas kasutate psalmilaulmist mingil kindlal puhul?
6. Kui jah, siis millal?
7. Kas kasutate psalmilaulmist kiriklikel talitustel?
8. Kui sageli kasutate psalmilaulmist kiriklikel talitustel?
9. Kui jah, siis millistel talitustel?
10. Kas laulate psalme psalmitoonidel?
11. Kui Te ei laula psalme psalmitoonidel, siis missuguseid viise te psalmide laulmiseks kasutate?
12. Kas kasutate psalmide laulmisel antifoni?
13. Milliste viisidega Te antifone laulate?
14. Kui loote ise antifone, siis kust pärinevad Teie loodud antifonide tekstid?
15. Kui suure seltskonnaga Te antifone laulate?
16. Mis keeles Te psalme laulate?
17. Mil moel Te psalme laulate?
18. Kas kohandate piiblitekste laulmisele sobivamaks?
19. Kas kohandate psalmilaulmisel olemasolevaid viise eesti keelele sobivamaks?
20. Kas teil on eelistusi psalmitoonide hulgas?
21. Kas teil on eelistusi Piibli tõlgete hulgas?
22. Millest lähtute laulmiseks sobivat psalmi valides?
23. Kas olete psalmilaulmist õppinud?

III Vastaja hinnanguid ja huvi näitavad küsimused:

24. Kas tunnete psalmilaulmise vastu huvi?

25. Kui oluliseks peate psalmide laulmist luterlikul jumalateenistusel?
26. Palun põhjendae eelmist vastust!
27. Kas kasutaksite psalmilaulmist sagedamini, kui vajalikud abimaterjalid oleksid kättesaadavamad?
28. Kas tunnete puudust psalmide laulmist puudutavast infost, nt koodiväljaanded või õppepäevad?
29. Kust leiata psalmide laulmiseks vajalikku infot?
30. Kui tähtsal kohal olevaks hindate psalmilaulmist kaasaegsetes EELK kogudustes?
31. Palun põhjendage eelmist vastust!
32. Kui arvate, et psalme ei laulda küllalt sageli, siis mis on teie meelest psalmide laulmisel suurim takistus?
33. Kas näete psalmide laulmisele psalmitoonidel mingit alternatiivi? Kui jah, siis palun kirjeldage seda!

